

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 3 OKTOBER 1962 - No. 2357

WIJNEN UIT ALLE
WIJNPRODUCERENDE LANDEN

BINNEN- EN BUITENLANDS
GEDISTILLEERD

ACCIJNSVRIJE LEVERANTIES
VAN SPIRITUALIËN UIT
ONS ENTREPOT VOOR:

*Uw buitenlandse
relaties of voor Uw
privé- of zakenreizen
naar het buitenland*

Wijnhandel GALL & GALL
Stadhuisplein 25 (naast Corso) Tel. 11 39 54
ROTTERDAM

Met Wijnhandel GALL & GALL

bent U thuis beter uit

Voor reclame

kan men te veel
en ook
te weinig uitgeven.

De meeste mislukkingen zijn vaak het gevolg
van het laatste

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

*A*dministraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

*B*emiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ **TAXATIES** bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ **HYPOTHEKEN**

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig
omschreven worden opgenomen.

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars
ROTTERDAM

Reisdeviezen

Bagage-

en

ongevallenverzekeringen

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,— overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H.W. Lambers;
J. Tinbergen; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De Chinese periode van aanpassing

In een vorig artikeltje zagen we hoe China bij het begin van zijn tweede vijfjarenplan in 1958 een stoutmoedige poging ondernam, om, door een uiterste mobilisering van zijn arbeidskrachten en door zeer hoge investeringen, zijn ontwikkelingstempo in een „Grote Sprong” geforceerd te verhogen. Ongewoon ernstige natuurrampen in drie opeenvolgende jaren (1959-1961) en moeilijkheden door onevenwichtigheden die een dermate dynamische „big push”-aanpak met zich bracht riepen de aanvankelijk stormachtige ontwikkeling echter een halt toe en noopten het regime na 1959 tot een koerswijziging. De Chinezen spreken daarom nu van een „periode van aanpassing”. De pragmatici lijken daarbij de toon aan te geven.

Het vrijwel geheel ontbreken van cijfers voor deze periode stelt ons in het algemeen voor veel onzekerheden. De natuurrampen zijn een belangrijke oorzaak van de tegenslag in de landbouw. Daarnaast wijzen berichten in de Chinese pers en de reorganisatie in de communes op gemaakte fouten. Teveel arbeidskrachten bijv. waren aan de zuivere landbouw onttrokken. Overmatige toepassing van dieper ploegen en dichter planten was hier en daar averechts gaan werken. Overschatting van de produktie had de planners misleid. Van psychologische betekenis waren de ontevredenheid met bepaalde instellingen als de centrale eetgelegenheden en de onvoldoende stimulans die van de gedeeltelijke betaling naar behoefte — in goederen — uitging.

Naast de sterke terugslag van de lage landbouwproduktie op andere sectoren, vooral op de consumptiegoederen-industrie, waren ook los daarvan moeilijkheden ontstaan. De stormachtige ontwikkeling in verschillende bedrijfstakken door de gedecentraliseerde massa-acties had een juiste planning bijzonder moeilijk gemaakt, temeer daar de produktiecijfers door wijzigingen in het statistisch systeem tijdens „de Sprong” onbetrouwbaarder waren geworden en het volledig gebruik van werkkrachten en produktiecapaciteiten mogelijke correcties hadden bemoeilijkt. Zo ontstonden verschillende „bottle necks”, bijv. bij het transport en bij de energievoorziening. Daarnaast was bij de produktieverhoging onvoldoende aandacht besteed aan kwaliteit, kostenverlaging en onderhoud. Na de grote inspanningen tijdens „de Sprong” deed het tekort aan consumptiegoederen zich te sterker voelen.

In antwoord op deze ontwikkelingen werd sinds 1961 de fundamenteel nieuwe prioriteitsvolgorde van landbouw, lichte industrie, zware industrie voorshands aangenomen. In de landbouw werd het tempo van de communievorming vertraagd. Bezit en beleid kwamen hoofdzakelijk bij de produktiebrigade — te vergelijken met de vroegere coöperatie — te liggen, met later een grotere autonomie van brigade-onderdelen. De commune bleef de administratieve

eenheid, die o.a. de industrie en de handel naar buiten verzorgde. Parallel hieraan worden particuliere nevenwerkzaamheden en een vrije lokale markt voor de produkten daarvan gestimuleerd en werd de betaling naar prestatie weer ingevoerd. Voorts werd een voortdurende actie voor technische vernieuwing gevoerd. De Chinese graanaankopen sinds 1960 bedroegen slechts enkele procenten van de binnenlandse graanoogst, maar zij ontlastten het transportsysteem.

In de industrie werd „De Sprong” officieel in 1961 beëindigd door het grotendeels stopzetten van nieuwe investeringen. Zelfs werd een aantal fabriekscomplexen in hun geheel gesloten. De nadruk kwam nu te liggen op betere kwaliteit, grotere variëteit en kostenverlaging van de produktie. Het al in de jaren vijftig ontstane, maar nu al te drukkende bevolkingsoverschot in de steden werd en wordt in massale acties teruggevoerd naar „het landbouwfront”.

Uit de Chinese pers krijgt men de indruk dat een nieuwe doordenking van economische ontwikkelingsproblemen aan de gang is, waarbij een sterke belangstelling voor exacte planningsmethoden en dus voor een betere statistische basis naar voren komt. Voor de methoden van Westerse wiskundige economen bestaat daarbij ook interesse, al wordt uiteraard opgemerkt dat hun doeleinden verschillend zijn.

De huidige tegenslagen moeten voor China, dat een voorbeeld wil zijn voor andere onderontwikkelde landen en hun reeds economische steun verleende in dezelfde orde van grootte als het zelf ontving, een teleurstelling betekenen. Maar het regime lijkt volgens verschillende waarnemers de toestand, op eigen kracht, meester te zijn gebleven. Het heeft herhaaldelijk een dialectisch vermogen getoond dogmatisch in doeleinden, maar realistisch t.o.v. middelen te zijn. De Chinezen verbergen niet meer dat hun economische moeilijkheden ernstig zijn, maar spreken van een ontwikkeling in golven, waarvan een dieptepunt nu weer achter de rug zou zijn ¹⁾.

In de eerstkomende jaren hangt echter alles ervan af of de landbouwproduktie, die nu alle aandacht krijgt, weer voldoende zal stijgen. Voorspellingen zijn daarom te riskant. Slaagt men erin de landbouwcrisis te overwinnen en blijft de bevolking bereid tot uiterste zelfbeperking dan zullen de aanzienlijke hoeveelheden kapitaalgoederen, de ervaringen van de afgelopen jaren en nauwkeurige planningsmethoden belangrijke elementen zijn om weer een lijn van verdere, maar dan geleidelijke, ontwikkeling te volgen.

¹⁾ s-Gravenhage.

J. G. WAARDENBURG.

¹⁾ Er zijn aanwijzingen dat inderdaad de consumptie weer stijgt.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De Chinese periode van aanpassing, door Drs. J. G. Waardenburg	955	Het bloembollenbedrijf, door Dr. H. J. Busé	967
Is de E.E.G. de moeite waard?, door Prof. Dr. F. Hartog	956	Bedrijfseconomische notities:	
De E.E.G. als katalysator van de internationale handel, door F. J. Clavaux	957	De samenstelling van het Hoogste Bestuursorgaan, door P. W. Das	968
Nogmaals de E.E.G.: mug of olifant?, door Prof. Dr. J. Wemelsfelder	960	Ingezonden stuk:	
Hoe komen wij tot een hoger woonpeil?, door Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom	964	Onverminderde bevolkingsgroei, door Dr. W. Drees Jr.	970
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman ..	970

Is de E.E.G. de moeite waard?

of

L'art de grouper les chiffres

In „E.-S.B.” van 29 augustus 1962 heeft Prof. Dr. J. Wemelsfelder een belangwekkende poging gedaan, de tot dusver opgetreden gevolgen van de E.E.G. te kwantificeren, in een artikel dat als titel draagt: „De E.E.G.: much ado about nothing... (?)”.

Hij komt daarbij tot de onverwachte uitkomst, dat het te becijferen E.E.G.-effect in 1960 en 1961 negatief is geweest. Dit komt vooral doordat er tegenover de verliezen als gevolg van administratieve onkosten en handelsaftapping geen handelsschepping staat. Voorwaar een verrassend resultaat. Bij nader inzien echter lijkt mij zijn berekening, die als uitkomst een handelsschepping van op zijn hoogst nul oplevert, verre van overtuigend.

Zij berust op een vergelijking tussen invoer en nationaal inkomen der E.E.G.-landen, beide in dollars gemeten, over de periode 1948-1961. Daarbij wordt het verband gedurende de sub-periode 1953-1957 als normaal beschouwd. Het jaar 1960 ligt dan in het verlengde van de lijn die voor deze jaren de beste aansluiting geeft en 1961 laat op deze vergelijkingsbasis zelfs een achterblijven van de invoer zien.

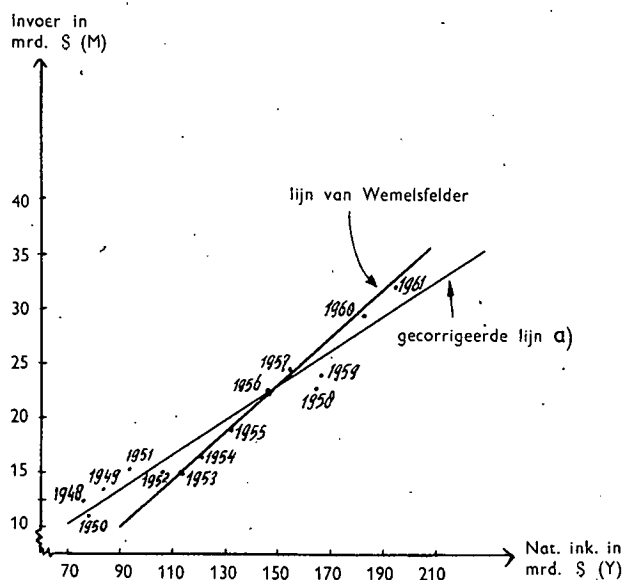
Ik heb tegen deze berekening en het daarop gebaseerde betoog drie overwegende bezwaren.

1. In plaats van bij voorbaat bepaalde jaren als normaal en andere als abnormaal aan te duiden (hierop berust de keuze van Wemelsfelders sub-periode als maatstaf) doet men naar mijn mening beter, een verband te zoeken dat zo goed mogelijk voor de gehele bestudeerde periode kan gelden. De scheiding tussen normaal en abnormaal volgt dan vanzelf uit de ligging van de verschillende punten ten opzichte van de desbetreffende lijn. Voor de afwijkingen kunnen vervolgens plausibele verklaringen worden gezocht.

Wanneer de cijfers van Wemelsfelder aan deze bewerking worden onderworpen, resulteert een lijn, die op beslissende wijze afwijkt van de door hem berekende (zie de hier gereproduceerde grafiek uit zijn artikel, met daarbij gevoegd de vermelde gecorrigeerde regressielijn). Van belang is vooral dat op deze wijze wel een belangrijk E.E.G.-effect op de invoer wordt gevonden, in de orde van grootte van \$ 1½ à 2 mrd. in elk der jaren 1960 en 1961, vergeleken met wat men zou verwachten op grond van het verband tussen invoer en nationaal inkomen. De jaren die Wemelsfelder als abnormaal beschouwt, blijken dat grosso modo ook te zijn in vergelijking met de gecorrigeerde regressielijn (alleen in mindere mate): de meer dan normale invoer in de beginjaren kan in verband worden gebracht met de Marshall-hulp, terwijl 1958 en 1959 naar beneden afwijken wegens een zekere stagnatie in de wereldhandel, gemeten in dollars. Het laatste geldt eveneens voor de jaren 1952-1954, die niet bij Wemelsfelder, doch wel bij de gecorrigeerde regressielijn achterblijven bij de normale ontwikkeling.

2. Er is echter meer. Zelfs al zou men de periode 1953-1957 als maatstaf nemen, dan kan op grond van het feit dat 1960 en 1961 ongeveer in het verlengde van deze ontwikkeling liggen, nog niet de conclusie worden getrokken dat er geen positief E.E.G.-effect is. De stijging van de invoer gedurende de jaren vijftig stond namelijk sterk

Verband tussen nationaal inkomen en totale import in het E.E.G.-gebied (1948 t/m 1961)

a) Regressievergelijking $M = 0,163 Y - 1,4$

onder invloed van de liberalisatie in het kader van de O.E.E.S. Verdere mogelijkheden in deze richting raakten tegen het eind van de desbetreffende periode uitgeput, en het was juist de uitgesproken bedoeling van de initiatiefnemers van de E.E.G., dat nieuwe impulsen tot handelsverruiming zouden worden geschapen. Wanneer 1960 en 1961 dan ook niet noemenswaard afwijken van de lijn van Wemelsfelder, is dit een teken dat de bedoeling van de E.E.G. tot dusver is verwezenlijkt: anders zouden zij vermoedelijk duidelijk zijn achtergebleven.

3. In de derde plaats is het zeer de vraag, of het nationaal inkomen hier volledig als onafhankelijk variabele kan gelden, zoals de berekening suggereert. Een positief E.E.G.-effect zal namelijk behalve de invoer ook het nationaal inkomen gunstig beïnvloeden, en een meting van dit effect aan de hand van de betrekking tussen invoer en nationaal inkomen zal dus altijd een onderschatting opleveren. Het is dan ook zeker niet toevallig dat de toeneming van het nationaal inkomen in 1960 en 1961 (gemeten op de horizontale as) bijzonder groot was. Hiervoor zal niet zozeer verantwoordelijk zijn de structurele opvoering van de efficiency als gevolg van de toegenomen arbeidsverdeling, doch wel de conjuncturele impuls die de deelnemende landen elkaar hebben gegeven door de slechting van een belangrijk deel van hun onderlinge handelsbarrières.

Dit alles voert mij tot de conclusie dat er wel degelijk een belangrijk E.E.G.-effect bestaat en aantoonbaar is, en dat mitsdien onze onderhandelaars in Brussel niet voor een hersenschim hun nachtrust offeren.

Haren (Gr.).

F. HARTOG.

De E.E.G. als katalysator van de internationale handel

In het verslag over 1961 betreffende de E.E.G., dat op 7 mei 1962 door de regering aan de Tweede Kamer is aangeboden ¹⁾, is o.m. de vraag opgeworpen, of de totale handel van de E.E.G.-landen de laatste jaren sterker is gegroeid dan zonder de instelling van de E.E.G. het geval zou zijn geweest. In genoemd verslag is tevens getracht een antwoord op deze vraag te geven. Op blz. 7 is hierover o.m. het volgende te vinden:

„In de eerste plaats is in dit verband voor Nederland nagegaan in hoeverre een stijging van de nationale bestedingen tegen constante prijzen gepaard is gegaan met een stijging van het totale invoervolume van fabriekaten. Zeer globaal kwam dit voor de periode 1953-1957 neer op 30 pCt. en voor de periode 1957-1961 op ca. 50 pCt., met andere woorden een toeneming van bijv. f. 100 mln. van het Nationaal Produkt ²⁾ ging in eerstgenoemde periode gepaard met een stijging van de import van fabriekaten van f. 30 mln. en de laatste 4 jaar met een hogere invoer van deze produkten van f. 50 mln. Een soortgelijke berekening voor de E.E.G.-landen gezamenlijk leidde tot quotiënten van 10 pCt. en 13 pCt. in de perioden 1953-1957 en 1957-1961.

Er schijnt dus inderdaad sprake te zijn geweest van „trade-creation” in de laatste jaren. Deze is ongetwijfeld voor een deel het gevolg van de E.E.G....”

Nu komt Prof. Wemelsfelder in het E.E.G.-nummer van „E.-S.B.” van 29 augustus jl. in het kader van zijn onderzoek naar het economisch „rendement” van de E.E.G. tot de conclusie, dat het handelscreërende effect van de gemeenschap een te verwaarlozen factor vormt. Hij leidt dit af uit een vergelijking van het nationaal inkomen en de totale invoer in het E.E.G.-gebied.

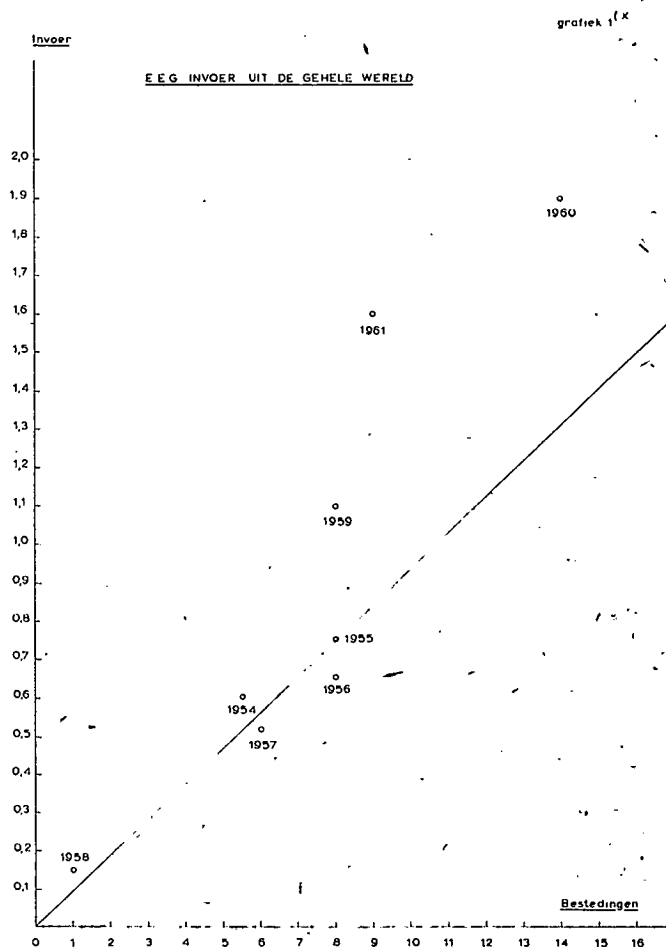
Ik ben echter van mening, dat eerstgenoemde analyse meer houvast biedt voor het trekken van verantwoorde conclusies dan de globale aanpak van Wemelsfelder. Immers, een eventuele handelsuitbreiding door de E.E.G. zal zich hoofdzakelijk voordoen bij die goederen, waarvoor een afbraak van de invoerrechten van betekenis zal zijn, m.a.w. bij goederen waarvoor relatief hoge invoerrechten gelden, te weten industriële fabriekaten. Betreft men, zoals Wemelsfelder doet, ook industriële grondstoffen en half-fabriekaten en landbouwprodukten in zijn cijfermatige vergelijking dan moet men bovendien bedenken, dat de invoerprijzen hiervan de laatste jaren niet onbelangrijk zijn gedaald, terwijl de inkomens geleidelijk in prijs zijn gestegen. Hierdoor valt immers de totale invoerquote op zichzelf reeds relatief laag uit in de juist voor de E.E.G. relevante jaren. Tenslotte is het zinvoller de invoerontwikkeling in verband te brengen met de nationale bestedingen zoals in het verslag aan de Tweede Kamer is gedaan dan deze te relateren aan de nationale produktie zoals Wemelsfelder doet. In het eerste geval is het ook niet nodig om de jaren 1958 en 1959 („recessie in de wereldhandel” vlg. Wemelsfelder) buiten beschouwing te laten ³⁾.

¹⁾ Een uittreksel hiervan is te vinden in „Economische Voorlichting” van 23 mei 1962.

²⁾ Bedoeld zal zijn de Nationale Bestedingen.

³⁾ Niet geheel consequent is hierbij overigens, dat jaren van „hausse in de wereldhandel” wel in de vergelijking zijn opgenomen.

Het leek nuttig om deze interessante kwestie nog eens wat meer diepgaand te onderzoeken. Hierbij werd de gedachtengang gevolgd uit bovengenoemd verslag, nl. dat er een nauwe relatie bestaat tussen de toeneming van de nationale bestedingen in een bepaalde periode en de toeneming van de invoer van fabriekaten (beide tegen constante prijzen). De nationale bestedingen van de gezamenlijke E.E.G.-landen zijn daarbij niet zonder meer bepaald als de som van de bestedingen van de afzonderlijke landen, doch deze werden eerst gewogen met de omvang van de invoer van fabriekaten per land (per jaar). Hierdoor werd voorkomen, dat de verschillen in invoerquote resp. marginale invoerquote per land het beeld zouden kunnen vertekenen. Zij nog vermeld, dat de invoer van schepen en vliegtuigen in verband met het grillige verloop hiervan buiten beschouwing is gelaten.

^{*)} In deze grafieken is weergegeven het verband tussen de mutaties per jaar in de nationale bestedingen van de E.E.G.-landen en de overeenkomstige mutaties in de invoer van fabriekaten in deze landen, alles in \$ mrd. tegen constante prijzen.

Een aldus opgestelde vergelijking van jaar tot jaar sedert 1953 leidt tot bepaald verrassende resultaten, zoals uit grafiek 1 blijkt; de resp. mutaties in de eerste-vijf jaren (t/m 1958) liggen namelijk in het getekende spreidings-

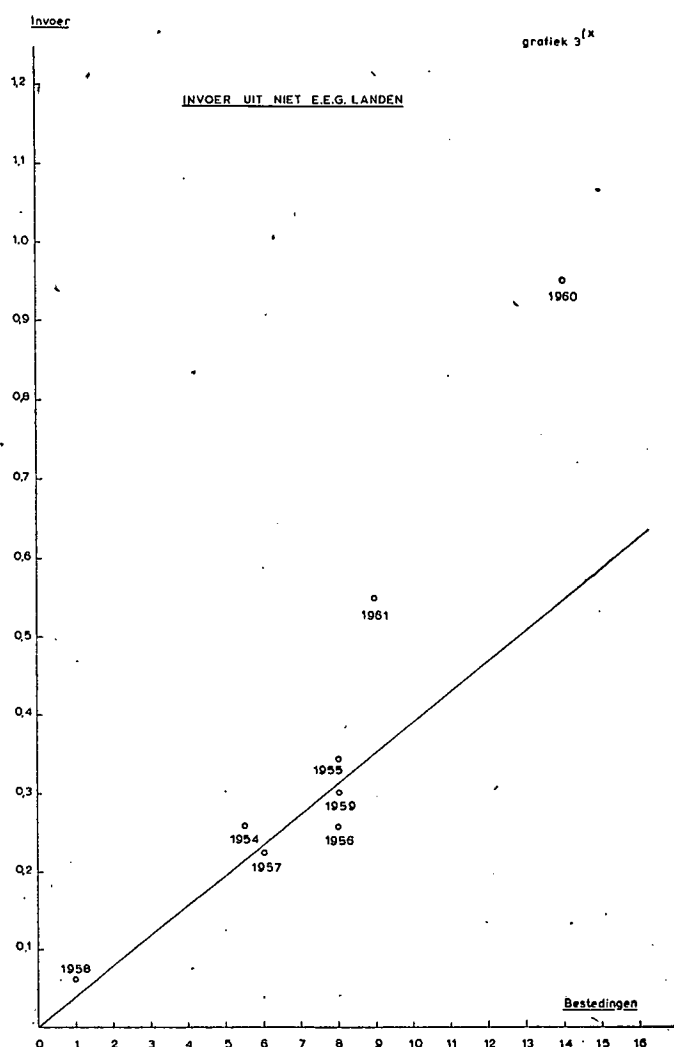
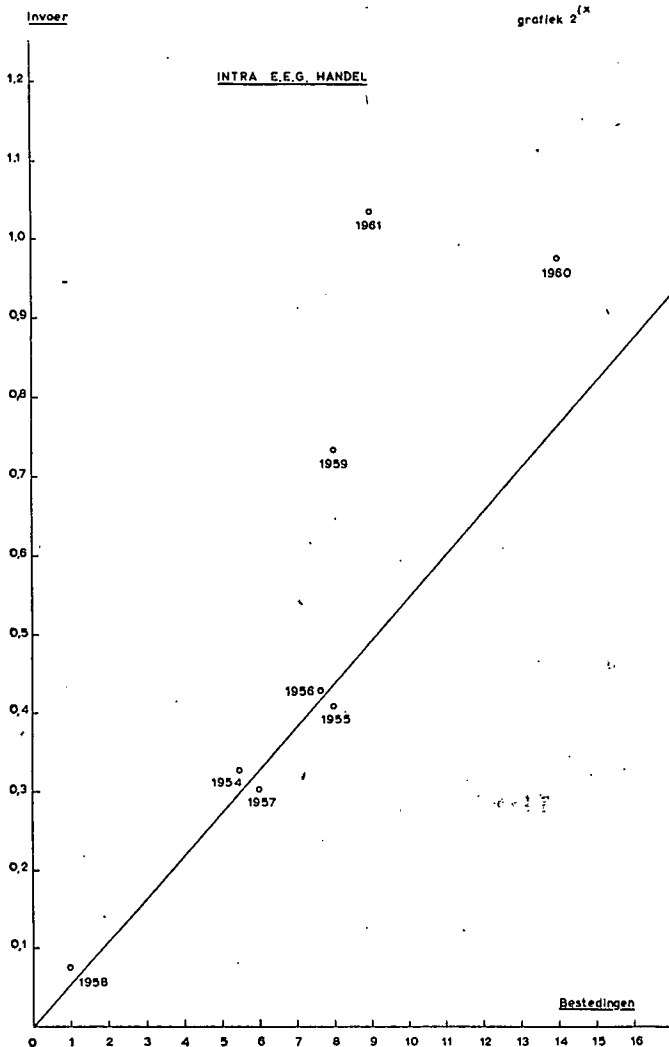

diagram vrij nauwkeurig op een rechte lijn, een lijn die bovendien door de oorsprong is te trekken.

De veronderstelde correlatie tussen invoer van fabriekaten en bestedingen was dus in die jaren inderdaad aanwezig en was zelfs vrij hoog. Na 1958, d.w.z. sedert de inwerking-treding van de E.E.G., treden echter steeds grotere verschillen op met de voor de periode 1953/58 gevonden regressielijn, t.w. een extra-invoer in 1959 van \$ 200 mln., in 1960 van \$ 500 mln. en in 1961 van \$ 750 mln.

Deze benadering van het probleem toont m.i. overtuigend aan, dat er de laatste drie jaren sprake is geweest van „trade-creation” in de E.E.G.-landen. Al valt niet te bewijzen, dat deze een gevolg is van de instelling van de E.E.G., moet dit toch wel als hoogst waarschijnlijk worden beschouwd. Een extra argument hiervoor kan nog worden gevonden in het feit, dat een soortgelijk onderzoek met betrekking tot de invoer in de overige Westeuropese landen geen duidelijke extra-stijging van de invoer sedert 1958 laat zien.

Al is er dus sprake geweest van het scheppen van nieuwe handelsstromen, dit behoeft nog niet uit te sluiten dat er

tevens „handelsaftapping” (trade-diversion) is opgetreden ten nadele van de niet-E.E.G.-landen, een verschijnsel dat zoals Wemelsfelder terecht stelt tevens economisch verlies zou kunnen betekenen als gevolg van relatief grotere inefficiency. Past men de methode, zoals deze hiervoor is gebezigd voor de totale E.E.G.-invoer, toe op de intra-E.E.G.-handel en de E.E.G.-invoer uit derde landen afzonderlijk, dan vindt men echter geen enkele aanwijzing voor het optreden sedert 1958 van het verschijnsel van „trade-diversion”. Integendeel, ook de invoer uit derde landen is de laatste jaren sterker gegroeid dan op grond van de ontwikkeling in de voorafgaande jaren mocht worden verwacht, zij het dat dit verschijnsel eerst van 1960 af is waar te nemen en de omvang van het verschil met de „normale” ontwikkeling minder groot blijkt te zijn dan voor de intra-E.E.G.-handel (grafieken 2 en 3).

De resultaten neergelegd in deze grafieken roepen echter nog een tweetal vragen op:

1. Hoe valt de „trade-creation” sedert 1959 bij de E.E.G.-invoer uit derde landen te verklaren?
2. Hoe komt het dat de „extra”-stijging van de intra-

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

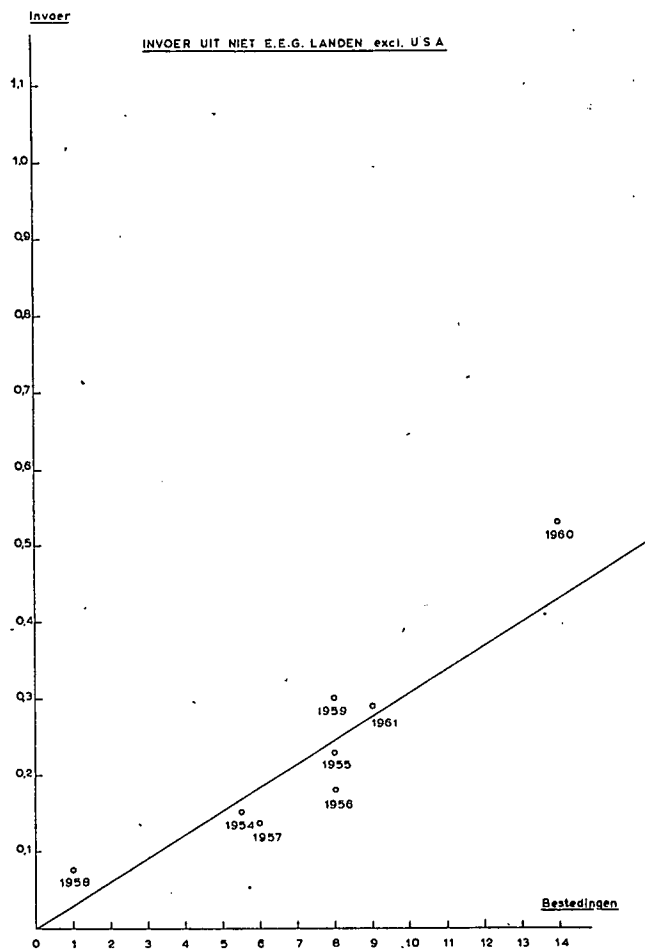
E.E.G.-handel in 1959 groter is dan in 1960, doch kleiner dan in 1961?

In verband met het onder 1 gestelde probleem is de ontwikkeling van de E.E.G.-invoer uit derde landen onderscheiden naar een drietal landen (groepen) van herkomst, t.w. de Verenigde Staten, West-Europa (excl. E.E.G.) en de rest van de wereld. Hierbij kwam aan het licht dat de geconstateerde handelscreatie in de laatste twee jaar grotendeels betrekking heeft op invoer uit de Verenigde Staten en voor een klein deel op de rest van de wereld (o.m. Japan). De meer regelmatige ontwikkeling van de invoer uit derde landen excl. de Verenigde Staten in verhouding tot de bestedingen, zoals die blijkt uit grafiek 4, spreekt in dit verband duidelijke taal. Voor de aanzienlijk gestegen invoer uit de Verenigde Staten kan waarschijnlijk als verklarende factor worden aangevoerd, de sterk verbeterde relatieve aanbodpositie van dit land, enerzijds als gevolg van de grote werkloosheid in dit land tegenover de toenemende schaarste op de arbeidsmarkt in de E.E.G.-landen, anderzijds in verband met de geringere stijging van het loonpeil in de Verenigde Staten vergeleken met dat in de E.E.G.-landen in de laatste jaren.

Niet onvermeld mag tenslotte blijven, dat de E.E.G.-landen met hoge tarieven, vooruitlopend op de aanpassing van hun tarieven aan het toekomstig buitentarief, waarmee op 1 januari 1961 een begin werd gemaakt, voordien reeds tariefconcessies aan derde landen hebben gedaan.

Bij de tweede vraag die is gerezen, nl. waarom de handelschepping met betrekking tot de intra-E.E.G.-handel in 1961 het grootst was en in 1960 het kleinste, valt op, dat

grafiek 4^{1x}

(I. M.)

deze verschillen correleren met de omvang van de tariefverlagingen in de verschillende jaren:

	Gem. tariefsverlaging	„Trade-creation” intra-E.E.G.-handel
1959	10 pCt.	\$ 300 mln.
1960	5 pCt.	\$ 200 mln.
1961	15 pCt.	\$ 550 mln.

Laat men zich door deze fraaie samenhang verleiden om de grootte van de elasticiteit van de invoervraag te benaderen, dan komt men, rekening houdend met een gemiddelde tariefhoogte in deze jaren van 20 pCt. voor fabrikaten, uit op een verhoudingscijfer van 3 à 4, d.w.z. dat 1 pCt. prijsdaling (= ca. 5 pCt. tariefsverlaging) zou leiden tot een vergroting van de invoer met 3 à 4 pCt. De orde van grootte van dit gegeven mag op grond van wat hiervan internationaal bekend is zeker niet als te hoog worden aangemerkt ⁴⁾.

Samenvattend kan worden gesteld dat het alleszins waarschijnlijk is, dat als gevolg van tariefsverlagingen en andere invoerverruimende maatregelen die de E.E.G.-landen sedert 1 januari 1959 onderling hebben doorgevoerd:

- de totale invoer in de E.E.G.-landen aanzienlijk is toegenomen;
- de invoer in de E.E.G.-landen uit derde landen althans over het geheel genomen niet is verdrongen door de sterke uitbreiding van de intra-E.E.G.-handel; een aantal bijzondere factoren, doch daarnaast zeker ook een liberaler houding ten opzichte van deze landen (tariefsverlagingen in hoge tarieflanden, verdere liberalisatie van de dollar-invoeren en van de importen uit landen met lage lonen), hebben zelfs tot een snellere stijging van de onderhavige invoer geleid dan in de voorafgaande jaren.

Leidschendam.

F. J. CLAVAUX.

⁴⁾ In zijn studie over de invloed van de Westduitse tariefsverlagingen in 1956 en 1957 op de Westduitse invoer kwam Wemelsfelder tot een elasticiteit van 8 à 10 pCt. Deze was echter gebaseerd op een vergelijking van de absolute invoer en de absolute productie i.p.v. op de (jaarlijkse) toeneming hiervan. Een dezerzijds uitgevoerde berekening in laatstgenoemde zin leverde voor de elasticiteit in dat geval een waarde op van 4 à 5 pCt.

Nogmaals de E.E.G.: mug of olifant?

Mijn artikel over „De E.E.G.: much ado about nothing... (?)” blijkt op vele plaatsen reacties teweeg te hebben gebracht. Mijn critici suggereren daarbij min of meer dat ik van een olifant een mug heb proberen te maken. Het blijkt bij nader inzien — zoals ik hieronder hoop aan te tonen — dat ik mijn stelling, dat — voor zover men uit de beschikbare gegevens kan opmaken — de E.E.G. tot nu toe geen noemenswaardige economische voordelen heeft opgeleverd, kan blijven handhaven. Men zou kunnen zeggen dat — aangezien er met het blote oog haast niets valt waar te nemen — het E.E.G.-verschijnsel als economisch fenomeen veeleer met termen aan de microbiologie ontleend, zou kunnen worden aangeduid.

Allereerst zal ik trachten systematisch de verschillende bezwaren te bespreken om daarna mede aan de hand van kanttekeningen van de oppositie nog wat meer in details bovenstaande stelling te adstrueren.

Erste punt: onjuiste berekening van de trend (verband tussen nationaal inkomen en invoer).

Hartog vertelt ons: kijk naar de tekening die Wemelsfelder in zijn artikel gebruikt. De trendlijn is verkeerd berekend. Wanneer men dit anders doet komt men tot een geheel andere lijn. Hartog heeft in zijn trend namelijk ook de „abnormale” jaren meegerekend (zie zijn tekening; deze abnormale jaren zijn 1948-1952: jaren van Marshall-hulp en de jaren 1958-1959: recessie in het wereldhandelsverkeer).

Eerlijk gezegd kan ik de logica van Hartog hier niet volgen. Wat immers is de gedachtengang die aan dit soort berekeningen ten grondslag ligt? Men zoekt naar het functionele verband tussen het nationaal inkomen en de import (als afhankelijke variabele) gedurende een reeks van jaren, teneinde na te gaan of hierin na het totstandkomen van de E.E.G. verandering is gekomen.

Wanneer men naar dit functionele verband zoekt moet men, dunkt mij, factoren die, geheel los van dit functionele verband, kunstmatig een hoge of lage import bewerkstelligen, elimineren. In de periode 1948-1952 was de import kunstmatig hoog door de Marshall-hulp en de importcijfers voor deze periode versluieren dus het functionele verband.

Er zijn twee methoden om hiermee rekening te houden. De eerste methode is een omslachtige. Men kan namelijk trachten de invoercijfers voor die jaren te corrigeren met een factor die de invloed van de Marshall-hulp op de hoogte van de invoer weergeeft. De reële (gecorrigeerde) invoercijfers zouden door deze correctie lager komen te liggen. Zij verschuiven in de richting van of komen op de trendlijn, door mij geconstrueerd. (In géén geval echter op of in de richting van de trendlijn van Hartog). Een minder omslachtige methode — door mij gevolgd — komt hierop neer, dat men de door „kunstmatige factoren” beïnvloede cijfers uit de berekening elimineert en de ligging van deze cijfers achteraf toetst aan de trend die men voor „normale” dus niet door kunstmatige factoren beïnvloede jaren vindt.

Hetzelfde geldt voor de jaren 1958 en 1959. De invloed die de recessie in het wereldhandelsverkeer op de invoerquote had, staat als zodanig buiten het functionele verband tussen inkomen en invoer. Hier zou de (omslachtiger)

procedure een correctie van de cijfers naar boven meebrengen, d.w.z. ook hier weer in de richting van de door mij berekende trend en niet in de richting van Hartogs trendlijn. Ook hier volgden wij de hierboven weergegeven, minder omslachtige correctieprocedure.

Al met al kan Hartog mij zijn methode echt niet aanpraten, omdat zij naar mijn smaak niet verantwoord is. Zij leidt immers, gegeven het bovenstaande, noodzakelijkerwijs tot een valse voorstelling van zaken. Terloops zij aangekend dat ook Clavaux niet aan dit bezwaar ontkomt. Ook wanneer men van de nationale bestedingen in plaats van van het nationaal inkomen uitgaat, elimineert men niet de door de conjunctuur bepaalde veranderingen in de importquote ¹⁾.

Tweede punt: over het hoofd zien van het O.E.E.S.-effect.

Hartog wijst erop, dat in de jaren 1953-1958 de O.E.E.S.-liberalisatie een belangrijke invloed had. Men raakte echter in de O.E.E.S. uitgekeken, zodat een nieuwe stimulans nodig was. Als de E.E.G. er dus niet was geweest zou, aldus Hartog, de invoerquote zijn afgenomen. Ik geloof dat Hartog zich hier heeft verkeken op de feiten. Voor de E.E.G.-landen (behalve Frankrijk dat zelfs in 1958 een liberalisatiepercentage van 0 had; wij komen daar later op terug) vond de grote liberalisatie „stoot” plaats in de jaren 1948-1952. (Tussen twee haakjes, dit ondersteunt weer onze stelling, geformuleerd onder ad (1), dat het beter is om deze jaren niet in de trendberekening op te nemen). Reeds in 1953 lag het liberalisatiepercentage voor de vijf E.E.G.-landen al boven de 90 (ca. 92 à 93 pCt.) en het liep in de periode 1953-1958 maar langzaam op tot ca. 94 à 96 pCt. en dan nog vooral door de liberalisatie van wat landbouwposten, die — zoals bekend — een trage importontwikkeling hebben. Hartogs O.E.E.S.-effect lijkt dus wel heel onwaarschijnlijk.

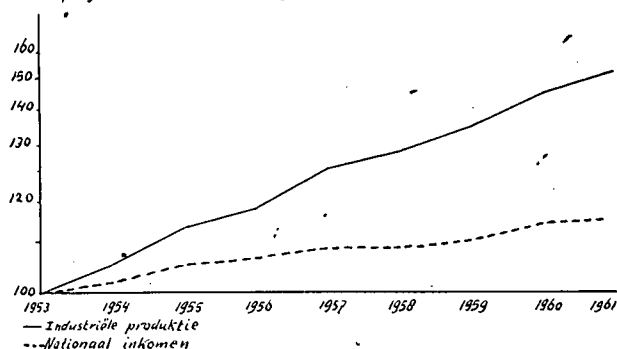
Nu hoor ik Hartog in gedachten antwoorden: misschien dat er na 1953 in de E.E.G. nog een belangrijk „nailings-effect” van de O.E.E.S.-liberalisatie plaatsvond. Afgezien van het feit dat dit niet zo erg aannemelijk is voor een zo lange periode als waarover wij spreken, vind ik voor deze stelling ook geen steun in de cijfers. Men zou dan verwacht mogen hebben dat een dergelijk O.E.E.S.-effect zou zijn gegaan ten koste van het aandeel van de import uit de Verenigde Staten in de totale E.E.G.-import (tegen welk land bovendien uit andere overwegingen werd gediscrimineerd). Dit aandeel schommelt echter in de relevante periode steeds rondom hetzelfde bedrag en van een O.E.E.S.-„nailings-effect” valt niets te bespeuren. Al met al kan ook Hartogs tweede argument mij niet overtuigen.

¹⁾ Gegeven de grove verbanden waarom het hier gaat, kan het uitgaan van de nationale bestedingen (in plaats van het nationaal inkomen) als vergelijkingsmaatstaf nauwelijks van invloed zijn op het eindresultaat. Of men deze nu nog weer moet wegen met de import van de betrokken landen is voor mij een open vraag, gegeven: a) de nauwe conjuncturele samenhang van de E.E.G.-landen en b) de drastische veranderingen in de wegingscoëfficiënten in een korte periode. Clavaux is trouwens in zijn wegingsmethode niet consequent. Wanneer hij bijv. importen uit niet-E.E.G.-gebieden relateert aan de nationale bestedingen blijft hij, voor zover ik uit zijn grafieken kan opmaken, dezelfde wegingscoëfficiënten gebruiken. De daardoor mogelijk optredende vervalsingen heb ik niet trachten te analyseren.

Derde punt: de E.E.G. zou tot een autonome „stoot” aan de vergroting van het nationaal inkomen in de E.E.G.-landen hebben geleid.

De mythe dat de florissante gang van zaken in Europa op het debet van de E.E.G. kan worden geschreven schijnt met name in het bedrijfsleven wijd verspreid te zijn. Ook Hartog refereert er aan in zijn derde punt van kritiek. Men kan er echter geen steun voor vinden in de beschikbare statistische gegevens. Men beschouwe onderstaande grafiek eens waarin de ontwikkeling van de industriële productie en het nationaal inkomen van de E.E.G. logaritmisch zijn weergegeven.

Ontwikkeling industriële productie en nationaal inkomen in de E.E.G. (op logaritmische schaal) van 1953-1961 (1953=100)

Zorkplaatje (voor geïnteresseerde lezers)... „Waar is het E.E.G.-effect?”

Uit de grafiek valt niets af te leiden van een specifieke E.E.G.-impuls. Het hoge E.E.G.-groei tempo bestond ook vóór de E.E.G. tot stand kwam. De knik in 1958 is de normale invloed van een milde recessie. Wij vinden deze knik ook in analoge cijfers voor niet-E.E.G.-landen. Na herstel van het normale groei tempo valt er geen spectaculaire ontwikkeling waar te nemen.

Nu zou Hartog hier ongetwijfeld met een veel geraffineerder en verfijnd argument op kunnen antwoorden, dat indien de E.E.G. er niet zou zijn geweest de knik wellicht groter en de ontwikkeling daarna zwakker zou zijn geweest. Ook voor deze hypothese vindt men geen steun in de cijfers. Wanneer men de ontwikkeling van andere niet-E.E.G.-industrielanden bekijkt vindt men daar, globaal gezien, nog een sterkere knik in 1958, noch een relatieve afzwakking van het groei tempo na 1959. Van 1950-1957 en van 1959-1961 was het groei tempo van de zes gemiddeld 9 pCt. per jaar en van de wereld als geheel 5 pCt. per jaar.

Wanneer men de ontwikkeling in de E.E.G. bijv. met die van Groot-Brittannië vergelijkt krijgt men het volgende beeld:

TABEL I.

	Periode vóór de E.E.G.		Periode ná de E.E.G.
	1950-1957	1955-1958	1959-1961
E.E.G.	+ 9	+ 6	+ 9
Groot-Brittannië	+ 3	—	+ 4½

Men ziet hieruit dat het ontwikkelingstempo van Groot-Brittannië trager was en trager is dan dat in de E.E.G. De schommelingen lopen echter niet ver uiteen. Ook uit de cijfers over investeringen kan men geen illustratiemateriaal voor een autonome E.E.G.-impuls verzamelen. De E.E.G.-reeks heeft niets specifiek; wanneer men voorts let op de investeringen in niet-E.E.G.-landen vindt men

dat, terwijl van 1958-1961 de investeringen in vast kapitaal in het E.E.G.-gebied met +18 pCt. toenamen, de toename in andere O.E.E.C.-landen +17 pCt. bedroeg ²⁾.

Interessant is het gedrag van de industriële productie in Oostenrijk, die sinds 1953 door de bank genomen parallel verliep met de ontwikkeling van de industriële productie in het E.E.G.-gebied. Oostenrijk is waarschijnlijk het land dat het zwaarste door de E.E.G. is getroffen, zodat men zou verwachten dat dit wel spectaculair in de cijfers tot uitdrukking zou moeten komen. (Immers, een autonoom, „positief”, E.E.G.-effect in het E.E.G.-gebied en een negatief autonoom effect in Oostenrijk werken dubbel op). Er valt echter niets van een dergelijke ontwikkeling te bespeuren, tenzij men tot de gekunstelde redenering zou komen, dat Oostenrijk en de rest van de wereld zo van de E.E.G. geschrokken zijn dat zij uit schrik in de pas bleven lopen. Ook in dit opzicht kunnen wij voor Hartogs stelling geen bewijs of illustratiemateriaal vinden in de feiten.

Vierde punt: de analyse van Clavaux.

Een bijzonder interessante en geraffineerde analyse van het onderhavige probleem levert Clavaux. Ik wil hem graag alle eer geven voor het ingenieuze mammoetwerk dat ervoor moest worden verricht. Zijn bijdrage is daarom zo interessant, omdat — zoals ik verwachtte — zelfs wanneer men zijn analyse klakkeloos zou overnemen men ook langs deze weg tot de conclusie komt dat de E.E.G. tot nu toe economisch verlies heeft opgeleverd (zoals ik hierna hoop aan te tonen). Ik zal mijn bezwaren tegen zijn artikel in drie punten samenvatten.

Eerste bezwaar: men flatteert de gegevens wanneer men de agrarische sector elimineert.

Een fundamenteel bezwaar acht ik het, dat in zijn onderzoek de niet-industriële importen (o.m. agrarische) uit het beeld zijn geëlimineerd. Met opzet werd deze sector in mijn berekeningen wel opgenomen. Immers, ook in de agrarische sector wordt — zij het wat langzamer — geïntegreerd. Het is niet onwaarschijnlijk dat juist de negatieve gevolgen van de integratie (handelsaftapping) hier het sterkst zijn (landbouwprotectiënisme!). Wanneer men de landbouwsector elimineert vervalst men door flatteren van de cijfers het beeld ³⁾. Dit blijkt ook wel; wanneer men op de gegevens van Clavaux de totale importvolumina projecteert smelten in het grote geheel zijn spectaculaire knikken als sneeuw voor de zon.

Wanneer wij echter van bovenstaand fundamenteel bezwaar afzien, blijft het toch interessant om met Clavaux een poging te ondernemen het gedrag van de fabrieken afzonderlijk te bezien.

²⁾ Zie ook Lamfalussy: „Europe's progress: due to the common market?” in „Lloyds Bank Review” van oktober 1961. Lamfalussy gaat uitvoerig op Hartogs probleemstelling in en komt eveneens tot een negatief antwoord.

³⁾ Een statistisch-technisch argument voor eliminering van de landbouw uit de totale gegevens zou zich voordoen indien de „historische” trend, die tot uitdrukking komt in het relatief (d.w.z. in verhouding tot de totale import) van minder betekenis worden van onder meer de agrarische importen, door de E.E.G. een sterke negatieve invloed zou ondergaan. Ik kon bij mijn berekening voor een dergelijke ontwikkeling die volstrekt abnormaal zou zijn — mede gegeven de integratie die ook in deze sectoren plaatsvindt — geen redelijke argumenten vinden. Ook uit de cijfers omtrent de ontwikkeling van deze trend vóór en ná het E.E.G.-verdrag blijkt niets van een dergelijk verschijnsel.

Tweede bezwaar: verwaarlozing van autonome intra-E.E.G.-effecten.

Allereerst stoot Clavaux op een innerlijke tegenstrijdigheid in de waargenomen statistische verschijnselen. Hij vindt weliswaar een sprong in de relatie tussen de invoer van industrieproducten en de nationale bestedingen, maar daar staat tegenover dat het tempo van de structurele verandering van de verhouding in de totale handel van industrieproducten en de intra-handel niet verandert, zoals uit onderstaand overzichtje blijkt.

TABEL 2.

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Volume-index totale import van industrieproducten in het E.E.G.-gebied	100	116	140	158	171	173	205	267	310
Volume-index van de onderlinge importen van afgewerkte producten	100	120	145	165	183	185	227	292	344

Dit laatste overzichtje zou tot twee conclusies kunnen leiden:

1. Er heeft — gezien het feit dat na de realisering van de E.E.G. de toeneming van het aandeel van het intra-verkeer niet accelereerde (zie bovenstaand staatje) — in het geheel geen handelscreatie plaatsgevonden. De sprong in de totale import is dan een sprong die alleen door specifieke factoren kan worden verklaard die zowel intern als extern verkeer min of meer gelijkelijk beïnvloedden.

2. De sprong in de toeneming van het externe verkeer (d.w.z. in verhouding tot de toeneming van het inkomen) is een „toevallige” sprong die men op grond van speciale factoren kan verklaren, zodat de sprong in het intra-verkeer op typische handelscreatie van de douane-unie zou kunnen wijzen.

Clavaux spreekt alleen over de hypothese onder ad 2 gesteld, maar in het geheel niet over de hypothese onder ad 1 gesteld. Dit is enigszins vreemd, omdat het zeer wel mogelijk is, dat binnen de E.E.G. een „algemene” import-

stoot ontstond, los van factoren die met de realisering van de douane-unie te maken hebben. In dit verband moet worden gewezen op de specifieke positie van Frankrijk, dat eind 1958 devalueerde, terwijl deze maatregel gevolgd werd door een algemene grootscheepse liberalisatie tegenover de gehele wereld. (Begin 1958 was Frankrijks liberalisatiepercentage nog 0!). Met name de import van industrieproducten (relatief het sterkst belemmerd) sprong hierbij omhoog. In dit verband is tabel 3 instructief.

TABEL 3.

Stijging industriële produktie en import
(in pCt.; gemiddelden per jaar) a)

		1955-1958	1958-1961
B.L.E.U.	Produktie	+ 1	+ 6
	Import	+ 5	+12
Frankrijk	Produktie	+10	+ 4
	Import	+11	+40
West-Duitsland	Produktie	+ 6	+ 8
	Import	+22	+22
Italië	Produktie	+ 6	+12
	Import	+ 8	+24
Nederland	Produktie	+ 2	+ 8
	Import	+ 6	+16
Gewogen gemiddelde E.E.G.	Produktie	+ 6	+ 8
	Import	+11	+19

a) Aangezien wij niet de beschikking hadden over de gegevens van 1961 inzake de ontwikkeling van de bestedingsvolumina, werd deze tabel geheel overgenomen uit R. L. Major: „The common market: production and trade” in „National Institute Economic Review” van augustus 1962, blz. 25.

Wanneer men de formidabele sprong in de import van industrieproducten uit de gehele wereld, kennelijk tweegebracht door Frankrijks algemene liberalisatie, beziet, moet er (in aanmerking nemend dat Frankrijk in het totaal zwaar „weegt”) een bijzonder sterke autonome — d.w.z. los van de E.E.G. staande — stimulans van Frankrijks ontwikkeling zijn uitgegaan. Major gaat in zijn in de voetnoot geciteerde studie zelfs zover dat hij uitsluitend specifieke, niet E.E.G.-factoren (zoals o.m. Frankrijks devaluatie) voor de „knik” verantwoordelijk stelt. Hij concludeert in zijn artikel dan ook dat er geen aanwijzingen zijn voor positieve economische E.E.G.-effecten. In dit verband wijst hij er ook op dat men waarneemt dat landen als België en Nederland met lage invoerrechten (waarvan men zou mogen verwachten dat deze relatief de grootste expansiemogelijkheden in de E.E.G. zouden hebben) relatief

(I. M.)

met één aandeel

'Vereenigd Bezit van 1894'

hebt U 200 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. S-p-r-e-i-d-i-n-g over ca. 200 fondsen beperkt het risico.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

nsd

terrein verloren, terwijl een land als Frankrijk relatief terrein won (zie tabel 4).

TABEL 4.

Aandeel van ieder E.E.G.-land in de gecombineerde export van de zes naar de zes (in pCt.)

	B.L.E.U.	Frankrijk	Duitsland	Italië	Nederland	Totaal
1955 ...	26,3	17,7	37,1	6,6	12,2	100
1958 ...	23,0	15,4	39,8	7,9	14,0	100
1959 ...	21,4	17,8	38,1	19,0	13,7	100
1960 ...	21,4	18,5	37,9	10,3	12,7	100
1961 ...	19,7	19,2	38,0	11,1	12,1	100

Ook een gedetailleerd onderzoek naar de verandering in de aard van de industriële goederenstromen aan de hand van een lijst van goederengroepen, door Major ingesteld, wijst niet op een grotere arbeidsverdeling binnen de E.E.G.

Derde bezwaar: de conclusies zijn eenzijdig omdat de analyse eenzijdig is.

Wanneer men de zoëven genoemde bezwaren (inclusief de analyse van Major) geheel voor kennisgeving aanneemt, blijft er een belangrijke bedenking tegen de eenzijdigheid waarmee Clavaux zijn gegevens interpreteert. Wat Clavaux in feite doet, is datgene bewijzen wat hij impliciet reeds van te voren heeft aangenomen om dit daarna met behulp van grafieken te illustreren.

Wanneer Clavaux namelijk stelt, dat de „bult” in grafiek 2 (die de E.E.G.-intra-handel voorstelt) geheel uit handelscreatie bestaat, loopt hij heen over de mogelijkheid dat deze bult net zo goed „handelsaftapping” kan voorstellen. Immers, wanneer zich de door speciale factoren (zoals bijv. de plotselinge toeneming van de import uit de Verenigde Staten) bepaalde sprong in de relatie inkomen: import uit het niet-deelnemende gebied (zie grafiek 3) niet had voorgedaan zou deze relatie waarschijnlijk een door „handelsaftapping” bepaalde benedenwaartse knik hebben vertoond. Deze is thans als het ware „overspoeld” door de effecten die de autonome sprong in de import uit het externe gebied teweeg hebben gebracht. Deze handelsaftapping kan dus gedeeltelijk of zelfs geheel verborgen zijn in de fraai uitstekende bult in de grafiek betreffende het intra-E.E.G.-verkeer.

Het is hachelijk om met deze methode vast te stellen of zich handelscreatie of handelsaftapping heeft voorgedaan. De poging van de schrijver om in dit verband de cijfers over de importen uit de Verenigde Staten uit de gegevens betreffende de importen uit het gehele niet-deelnemende gebied te elimineren lijkt ons niet geslaagd (evenmin als de daarbij gegeven verklaring, waarop wij hier verder niet ingaan). Wanneer men namelijk de regressielijn in de desbetreffende grafiek vergelijkt met de puntenwolk, blijkt dat de regressielijn onjuist is getekend (hetgeen ook een berekening bevestigt). De „sprong” in de importcijfers na 1958 blijft na eliminering van de Verenigde Staten bestaan. Deze algemene sprong kan zoals gezegd zeer wel de handelsaftapping (statistisch) aan het oog hebben onttrokken ⁴⁾.

Wanneer ik het bovenstaande in eenvoudige definitieve vergelijkingen formuleer, komt het hierop neer:

(a) De (te berekenen) netto handelscreatie in het intra-E.E.G.-verkeer is gelijk aan: de statistisch gevonden bruto

⁴⁾ Het is niet duidelijk waarom, zoals Clavaux stelt, de regressielijnen bij voorkeur door de oorsprong zouden moeten gaan. Dit lijkt eerder in strijd met de economische logica dan ermee in harmonie.

handelsexpansie in het intra-verkeer (bepaalbaar uit grafiek 2) minus de omvang van de handelsaftapping (onbekend).

(b) De omvang van de onder ad a genoemde (onbekende) handelsaftapping is op zijn beurt echter weer gelijk aan: de omvang van de gehele (statistisch niet waarneembare) import „stoot” uit het niet-deelnemende gebied die dus mede de handelsaftapping „overspoelde” (onbekend) minus de statistisch gevonden importstoot uit het niet-deelnemende gebied (bepaalbaar uit grafiek 3).

Zoals men ziet: men blijft altijd met een fatale onbekende zitten. Wanneer men nu — zoals Clavaux doet — bij voorbaat de handelsaftapping op nihil stelt, is het geen wonder dat men uitsluitend handelscreatie overhoudt! Men tovert een konijn uit een hoed door het beest er tevoren in te stoppen. Met evenveel recht kan men ook de handelscreatie op 0 stellen: men zal dan vinden dat de E.E.G. uitsluitend „handelsaftapping” heeft bewerkstelligd ⁵⁾.

Er is, lijkt mij, één manier waarop men tóch van de op zichzelf interessante gedachtengang en het rekenwerk van de schrijver gebruik kan maken, hoewel dit noodzakelijkerwijs zijn belangrijkste conclusie aantast. Men kan namelijk een maximum- en een minimumschatting van het E.E.G.-effect maken. De bult in grafiek 2 bestaat dan of geheel uit handelsaftapping (pessimistische minimumschatting) of geheel uit handelscreatie (optimistische maximumschatting). Zoals wij in de volgende paragraaf zullen aantonen doet het echter op zichzelf niet zo veel ter zake of men nu uitgaat van een maximum of van een minimum of van een „half om half”-schatting. Het cijfermateriaal vertelt ons steeds dat de E.E.G. in economisch opzicht niet veel om het lijf heeft gehad.

Conclusie aan de hand van een confrontatie van de verschillende pogingen tot evaluatie van de economische betekenis van de E.E.G.

Aangezien — zoals uit het citaat van de heer Clavaux blijkt — zelfs de Nederlandse regering (kennelijk onbewust) onze volksvertegenwoordiging enigszins tendentius over de economische consequenties van de E.E.G. heeft voorgelicht, lijkt het nuttig de verschillende pogingen tot evaluatie van het E.E.G.-effect met elkaar te confronteren. Zelfs wanneer ik daarbij zou aannemen dat Clavaux met een veranderde analyse en argumentatie zijn conclusie alsnog aannemelijk zou kunnen maken, dan nog blijken de verschillende pogingen tot economische evaluatie van de E.E.G. in termen van nationaal inkomen vrijwel aan elkaar gelijk te zijn. Mijn berekening (voor de totale handel) leidde tot een invloed van de E.E.G. op het nationaal inkomen van -0,0008 pCt. Het zal duidelijk zijn dat dit soort berekeningen geen werk is van een elektronenmicroscop. Men moet met ruime toleranties rekening houden ⁶⁾. De conclusies zijn dan ook in zoverre relevant,

⁵⁾ Voor onze analyse was het bovenstaande veel minder relevant. Wij vonden immers voor het (totale) importverkeer een verlies bewerkstelligd door een (geringe) handelsaftapping. Aangezien het de bedoeling was om tot een zo conservatief mogelijke raming van het „verlies” te komen impliceerde het bovenstaande dat de „werkelijke” verliezen (d.w.z. inclusief de statistisch niet waarneembare handelsaftapping) alleen hoger maar nooit lager konden zijn dan de op papier gevonden verliezen.

⁶⁾ Dit geldt in nog sterkere mate indien men het onderzoek beperkt tot de volumina van geproduceerde en verhandelde fabriekaten. Uit uiteenlopende informatiebronnen vind ik met name voor het invoervolume voor deze categorie van goederen sterk uiteenlopende gegevens (dit op zich wijst reeds op relatief grote onzekerheid).

dat men eruit kan afleiden (en dat was de bedoeling van mijn artikel), dat — in termen van nationaal inkomen — de economische gevolgen van de E.E.G. te verwaarlozen zijn omdat zij om en nabij het 0-punt moeten liggen. (Dit is in feite ook de conclusie in het onderzoek van Major en de analyse van Lamfalussy).

Wanneer ik nu de bij Clavaux' artikel geplaatste kanttekeningen zou vergeten en zijn maximaal optimistische schattingen (die zich zoals gezegd beperken tot de fabrikatensector) ongecorrigeerd zou overnemen, krijg ik toch de volgende balans:

Economisch effect E.E.G., berekend op basis van de ongecorrigeerde gegevens van Clavaux 1959 t/m 1961 (in mln. \$)

Verliezen	Winsten
Onkosten ambtelijke apparaten in Brussel en de zes hoofdsteden \$ 175 mln.	Handelscreatie ... \$ 25 mln. a) Verliessaldo..... \$ 150 mln.
Totaal \$ 175 mln.	Totaal \$ 175 mln.

a) Berekend volgens procédé Scitovsky. Er zijn diverse manieren om deze effecten te berekenen, ieder met voor- en nadelen (bijv. zoals Janssen in: „Free trade: protection and customs union”, Stenfort Kroese 1961 of Wemelsfelder in: „The economic effects of preferential tariff reductions” in „Weltwirtschaftliches Archiv”, 1959). Wij kozen Scitovsky omdat deze zo eenvoudig is. Juist omdat het hier om zulke kleine bedragen gaat is het betrekkelijk indifferent welke methode men kiest. Men komt steeds op of om het 0-punt uit. (Wij namen aan dat het initiële invoerrecht op fabriekten gemiddeld 20 pC. bedroeg).

Men ziet dat ook bij een super-optimistische interpretatie van de beschikbare gegevens, de onkosten van het

ambtelijke apparaat (laag geschat) nog altijd groter zijn dan de economische voordelen van de E.E.G. (hoog geschat) en dat terwijl in ieder geval vaststaat dat de onkosten van het ambtelijke apparaat nog voortdurend stijgen. Indien ik op basis van de pessimistische interpretatie van de gegevens van Clavaux de balans opmaak, kom ik zelfs op een door de E.E.G. bewerkstelligd verlies van ruim een half miljard dollar! Het is inderdaad een vrij sombere visie op de economische gevolgen van de E.E.G. die men ook weer uit deze gegevens moet destilleren. Het kan ons echter, wanneer wij wat moedeloos zouden worden over het povere resultaat van zoveel getwist en zoveel moeizame, eindeloze debatten in Brussel, tot troost strekken dat:

a) wat niet is nog kan komen (indien ergens de lange termijn belangrijk is dan is het hier!);

b) de reacties in Moskou op de E.E.G. zelfs met geen goud zijn te betalen.

Moraal.

Het ware gezien in het licht van het bovenstaande beter indien de Europese ministers wat meer naar deze niet-onmiddellijke en niet-economische gevolgen van de E.E.G. keken en zich wat minder blind staarden op en druk maakten over de invoerrechten op kalfsvellen, neusdruppels en bindgarens. Alle berekeningen wijzen het (tot nu toe) uit: aan koud water kunnen zij zich niet branden.

Leende.

J. WEMELSFELDER.

Hoe komen wij tot een hoger woonpeil?

De berichten van de laatste weken wijzen erop, dat wij dit jaar zullen moeten rekenen op een woningproductie, die lager, zelfs aanmerkelijk lager zal zijn dan die van vorige jaren. Bouwden wij de laatste jaren gemiddeld 85.000 nieuwe woningen per jaar, het schijnt nu wel vast te staan, dat de aanbouw van 1962 daar aanzienlijk beneden zal blijven.

Dit is jammer. Allereerst wel, omdat er behalve het zgn. statistische woningtekort allerwegen nog aanzienlijke achterstanden aanwezig zijn, terwijl bovendien de geboortegolf van 1946 en 1947 over een jaar of vijf als woningvragend op de markt zal verschijnen.

Er is echter nog een veel dringender reden. Feitelijk hebben wij sedert 1945 de *woningkwaliteit* achtergesteld bij de *kwantiteit*. Gedurende de herstelperiode na een grote oorlog is dit begrijpelijk en zelfs verdedigbaar. Nu de oorlog echter reeds zovele jaren achter ons ligt, is de tijd gekomen, dat wij onze aandacht moeten afwenden van de *kwantiteit* en deze ten volle richten op de *kwaliteit*.

Het is meer dan nodig, dat wij niet langer onze beste krachten verdoen aan allerlei pogingen om toch maar het aantal te bouwen woningen op te voeren — dat moeten wij kunnen overlaten aan de krachten, die het maatschappelijk leven opbrengt — doch dat ieder die in enigerlei functie de volkshuisvesting dient, zijn krachten inzet voor *een betere woonwijze*.

Dit is natuurlijk geen nieuwe gedachte. Reeds jaren wordt door velen, die op het gebied van de volkshuisvesting werkzaam zijn, in woord en geschrift gewezen op de achterstand, die er in ons land bestaat bij het woonpeil ten aanzien van de maatschappelijke vooruitgang. De woningen, die thans in groten getale in onze nieuwe woon-

wijken worden gebouwd — etagewoningen zonder marge en zonder flexibiliteit, hoogbouw zonder centrale verwarming, flats met een totaal onvoldoende geluidsisolatie, om maar enkele dingen te noemen — zijn bepaald niet in overeenstemming met het huidige welvaartspeil. Onze woningbouw is ondanks alle goede kwaliteiten, die er zonder twijfel ook zijn, toch maar een achterlijk bedrijf vergeleken met de huishoudelijke apparatuur en de vervoermiddelen, die de meeste bewoners zich dank zij de gestegen welvaart kunnen aanschaffen.

Nog eens, het wordt hoog tijd, dat wij de kwestie van de opvoering van *het aantal* aan anderen overlaten en dat „de volkshuisvesting” zich eindelijk eens ten volle concentreert op *woningkwaliteit* en *woonpeil*.

Het is verblijdend, dat hierop ook van andere zijde wordt gewezen. Zo vinden wij in het weekblad „Bouw” van 18 augustus 1962 een artikel van de Groningse hoogleraar Dr. J. Pen, waarin een pleidooi wordt geleverd voor een woningbouw van hogere kwaliteit en van meer allure.

De schrijver, die zich normaal op een geheel ander gebied dan de volkshuisvesting pleegt te bewegen, doet enige constatering, waarmee ieder die het wel meent met het wonen van ons volk het van harte eens kan zijn. Wij noemen uit zijn betoog slechts enkele dingen: de wanverhouding tussen de overvloed aan niet-essentiële consumptiegoederen en de armoedigheid van het wonen, de achterstand op het gebied van de huisvesting, de discrepantie tussen hetgeen deskundigen zouden wensen en dat wat in feite gebeurt, het achterblijven van de bouwnijverheid bij de industriële groei, het feit dat de meeste gezinnen aanmerkelijk slechter wonen dan zij zouden willen en de vlucht per bromfiet of in de televisie, in één

woord het benepen wonen in armetierige woninkjes, die er nog zullen staan, wanneer het nationaal inkomen per hoofd hopelijk verdubbeld zal zijn.

Of, met andere woorden: ons volk legt er zich maar bij neer, dat er gemiddeld een heel stuk soberder wordt gebouwd dan alle insiders wenselijk achten.

Bij alle instemming met de wijze, waarop de geachte schrijver het probleem heeft gesteld, acht ik het buitengewoon gevaarlijk, dat hij de indruk vestigt, dat hieraan een einde zou kunnen worden gemaakt door ombuiging van het subsidiestelsel, waarbij evenals bij het onderwijs een extensiever bevrediging van de behoeften kan worden verkregen dan met het vraag- en aanbodmechanisme overeenkomt.

De geachte schrijver zal waarschijnlijk niet in de mening verkeren, dat dit *een nieuwe gedachte* is. Wie zoals schrijver dezes tientallen jaren op het gebied van de volkshuisvesting werkzaam is geweest — in juni 1921 mocht ik voor het eerst een artikel in dit blad gepubliceerd zien (over de woningbouwcirculaire van 1 juni 1921) — weet dat deze gedachte, en met name de gelijkstelling met de onderwijs-politiek, reeds onderscheidene malen naar voren is gebracht en even vele malen als volkomen onmogelijk en irreëel is verworpen.

In een publikatie van 1946¹⁾ schreef ik: „Er zijn in het verleden wel pogingen gedaan om de woningvraag los te maken van de koopkracht in deze zin, dat ieder voor zijn huisvesting betaalt naar zijn draagkracht en dat hem een woning verstrekt wordt overeenkomstig zijn behoefte. Men trekt dan gaarne een parallel met het lager onderwijs, dat eveneens aan het gehele volk wordt verstrekt en naar draagkracht betaald. Deze parallel gaat alleen tot een zekere hoogte op”.

Ik heb toen verder betoogd, dat de behoefte aan de verschillende soorten onderwijs beperkt is, zodat geen gevaar bestaat voor onredelijke uitzetting van de vraag. Bij de woning echter is er een grote verscheidenheid van wensen en behoeften, omdat de samenstelling der gezinnen en de gezinsomstandigheden eindeloos kunnen wisselen. „De praktijk zal dan ook zijn, dat men zijn woningbehoefte steeds verder uitzet en dat de overheid slechts te betalen heeft. Dit bezwaar zou slechts kunnen worden onder- vangen door een strenge reglementering van overheids- wege. Deze zou voor ieder gezin de woningbehoefte moeten vaststellen en dan een woning overeenkomstig die behoefte toewijzen. Hierbij zou behalve met de gezinsgrootte met de individuele omstandigheden in het algemeen geen rekening kunnen worden gehouden. En toch ligt juist hierin een belangrijk element”.

„Een dergelijk stelsel” — zo betoogde ik verder — „schijnt dan ook weinig aantrekkelijk. Enerzijds kan het leiden tot persoonlijke bevoordeling, anderzijds ontnemt het aan de belanghebbenden iedere vrijheid en het recht van persoonlijke keuze. Reeds daarom is een dergelijke geperfectioneerde overheidsbemoeiing te verwerpen”.

Ik zou het thans zo willen zeggen, dat wat bij het onderwijs mogelijk is, bij het wonen niet mogelijk is, omdat de vraag naar onderwijs binnen bepaalde grenzen gelimiteerd is, terwijl de vraag naar woonruimte bij loslaten van de economische basis in beginsel ongelimiteerd is. Hetzelfde

¹⁾ Woningvoorziening in een nieuwe tijd, Alphen aan den Rijn 1946, blz. 84-88.

Beleg modern - beleg in

INTER
UNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

is trouwens bij de medische verzorging het geval. Vandaar de chaos, die in Engeland is ontstaan, toen daar de kosteloze medische behandeling werd ingevoerd.

Nu kunnen wij natuurlijk de gedachte van verhoging van het woonpeil door subsidiëring minder ver doorvoeren en eenvoudig zeggen: laat de overheid de „curveprijzen” wat minder streng hanteren en de rekening sluitend maken door een hogere bijdrage. Zo zal Prof. Pen het ongetwijfeld hebben bedoeld.

In 1960 is voor ruim 35.000 woningwetwoningen een bedrag van f. 9 mln. aan jaarlijkse bijdragen toegezegd, dat is ruim f. 250 per woning. Had men hiervan nu eens f. 400 gemaakt, dan zou iedere woning ongeveer f. 3.000 meer hebben mogen kosten. Dan zou men op het gebied van meer ruimte, meer gerief, betere isolatie, betere verwarming en zovele andere punten meer wel een en ander hebben kunnen doen.

Alles bijeen zou dit een extra-investering betekenen van f. 100 mln. per jaar voor de woningwetbouw plus op zijn minst een dergelijk bedrag voor de particuliere premie- bouw. Die f. 200 mln. of f. 250 mln. per jaar zouden voor ons volk zeker wel op te brengen zijn.

Waarom moeten wij dit echter bepaald *niet* doen? Omdat wij ons doel — een algemene verhoging van het woonpeil — hiermede beslist *niet* zouden bereiken. Wat wij wel zouden bereiken is: ongemotiveerde stijgingen van bouwen grondkosten, het stellen van onredelijke wooneisen, een onvruchtbare strijd tussen de gegadigden. De ervaring van een halve eeuw volkshuisvesting ligt daar om dit te be- wijzen.

Wanneer wij de economische basis van de woning- voorziening verlaten, dienen wij de volkshuisvesting *niet* en werken wij zeker niet voor een verhoging van het woonpeil. Integendeel wij raken steeds verder van ons doel verwijderd.

Nu kan men opmerken, dat de tegenwoordige woon- normen en de hoogte van de rijksbijdrage het resultaat zijn van de afweging van sociale en financiële argumenten. Deze afweging had natuurlijk iets anders kunnen uitvallen en zou dan geleid hebben tot een lager of een hoger niveau. Wij kunnen betreuren, dat dit laatste niet is gebeurd, maar wij moeten bedenken, dat deze beslissing op het hoogste niveau is genomen in een periode, waarin de huidige wel- vaartsstijging zich zelfs nog niet liet vermoeden. In onze tijd had men wellicht het financiële argument minder zwaar laten wegen.

Met het oog op het woonpeil zou dit een gelukkige ontwikkeling zijn geweest. Ik zie er ook geen enkel be- zwaar tegen, mits vaststaat, dat de overheidsbijdrage een tijdelijke maatregel is, die slechts bedoelt een moeilijke overgangperiode te overbruggen. Als blijvende maatregel acht ik echter bijdragenverlening funest.

Van de aanvang af is het uitgangspunt bij alle arbeid,

die in het belang van de verbetering van de volkshuisvesting is verricht, dit geweest, dat ieder gezinshoofd de kostprijs van zijn woning evenals die van zijn overige levensbehoeften ten volle behoort te betalen. Gelet op de grote volksbelangen, die aan een behoorlijke huisvesting van het gehele volk verbonden zijn, is hierop steeds een uitzondering gemaakt voor maatschappelijk zwakke of achtergebleven groepen.

Een halve eeuw geleden behoorden hiertoe ook grote groepen landarbeiders en arbeiders in economisch zwakke

bedrijven. Tegenwoordig deelt ook de normale arbeider in de algemene welvaartsstijging en is de groep van achtergeblevenen duidelijker omlijnd geworden. De Nederlandse arbeider van 1962 is geen „arme” meer en behoeft daarom ook geen subsidie van de overheid om de kosten van een voor zijn gezin passende woning te betalen.

Waarom het noodzakelijk is, aan dit uitgangspunt onwrikbaar vast te houden, vraagt echter nog een omstandiger uiteenzetting.

's-Gravenhage.

Prof. Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

Het bloembollenbedrijf

Verleden.

Kennis van de ontwikkeling van een bedrijfstak in het verleden kan in vele gevallen nuttig zijn om tot een goed oordeel over die bedrijfstak te komen. Die kennis van het verleden is welhaast onontbeerlijk als het gaat om het bloembollenbedrijf, want sedert de bloembollen hier omstreeks 1550 werden ingevoerd is hun technische vorm wel onveranderd gebleven, maar hun betekenis voor de behoeftebevrediging van de mens is na die tijd tot tweemaal toe volkomen gewijzigd. Daarom dienen we in de economische geschiedenis van het bloembollenvak drie perioden te onderscheiden.

In het *eerste tijdvak* (ca. 1550-1800) werden bloembollen (eerst tulpen, later hyacinten) door „liefhebbers verzameld”, waarbij vooral op kleine afwijkingen in kleur of tekening van de bloembladen werd gelet. Naarmate een verzameling meer zeldzame variëteiten bevatte, had ze hogere waarde en voldeed ze beter aan het doel waarvoor in deze periode bloembollen werden gehouden: zich door een kostbare verzameling te onderscheiden van zijn medemensen. De verzamelaars teelden de bollen zelf voort, maar toch komt enige beroepsteelt op. De eerste bollenkwekers vestigden zich in de nabijheid van Haarlem; ze zijn bekend als de „Haarlemse Bloemisten”.

In het *tweede tijdvak* (ca. 1800-1900) werden bloembollen niet meer „verzameld”; een andere gebruiksmogelijkheid kwam op: bloembollen dienden voortaan als siergewas om de tuin mede te beplanten of om ze in huis tot bloei te brengen. Het aantal verbruikers nam sterk toe en daardoor kon de produktie aanzienlijk worden vergroot. De met bollen beplante oppervlakte, in 1800 nog slechts enkele tientallen hectaren, werd langzamerhand uitgebreid tot 2.500 ha in 1900.

Eerst in het *derde tijdvak* (ca. 1900-heden) ontstaat het bloembollenbedrijf zoals we dat nu kennen. Na 1900 wordt het een gebruik om losse afgesneden bloemen voor versiering binnenshuis aan te wenden; bloembollen worden dan de grondstof voor een der mooiste snijbloemen: de bolbloem, die telkenjare weer opvalt door de heldere fraaie kleuren der bloemen en de grote verscheidenheid der variëteiten.

De nieuwe aanwendingsmogelijkheid brengt een enorme toeneming van de vraag naar bloembollen, vooral als door de gestegen welvaart in de periode van hoogconjunctuur in de jaren twintig bevolkingsgroepen, die tot dan toe geen bloemen gebruikten, tot de min of meer geregelde kopers daarvan gaan behoren. De met bloembollen beplante oppervlakte is in 1932 tot meer dan 10.000 ha gestegen; het produkt wordt nu voor het grootste deel afgezet aan een nieuw opgekomen bedrijfstak, de broeierij of trekkerij,

die de bollen in kassen tot bloei brengt en de losse bloemen als snijbloem verkoopt.

In dit tijdvak begint de bemoeiing van de overheid met het bloembollenbedrijf (1933); in de crisistijd vóór de wereldoorlog als een sanering (de teelt van de hoofdsorten — hyacinten, tulpen en narcissen — werd drastisch beperkt, de bijgoedteelt — alle overige soorten — werd vrij gelaten), na de oorlog overgaande in een vorm van geleide economie, die ook nu nog de bedrijfstak beheerst.

Heden.

Het bloembollenbedrijf wordt thans, onder toezicht van de overheid, geleid door het *Produktschap voor Siergewassen*, dat ingevolge de Wet op de Bedrijfsorganisatie in 1954 werd ingesteld. Het regelt de produktie door jaarlijks voor iedere kweker de maximaal door hem met de hoofdsorten te betelen oppervlakte vast te stellen; het stelt minimum kwekersprijzen vast, waarbeneden de verhandeling van de hoofdsorten door de kwekers niet mag plaats hebben, benevens minimum exportprijzen, waarbeneden de bollen niet mogen worden uitgevoerd. Als er *produktie-overschotten* van de hoofdsorten zijn en die moeten er vrijwel altijd zijn, daar de vraag van de consumenten naar de verschillende variëteiten niet nauwkeurig te schatten is en de oogstuitval van jaar tot jaar belangrijk kan verschillen, worden deze door het Bloembollensurplusfonds tegen ongeveer de minimum kwekersprijzen opgekocht. Uiteraard wordt hierdoor op de bloembollenmarkt prijsdaling beneden het vastgestelde minimum voorkomen. De kosten van deze opkoop worden door alle kwekers gezamenlijk gedragen; ieder draagt daarin naar de grootte van zijn produktie bij.

Er zijn thans ca. 9.500 kwekers, die de hoofdsorten telen. Hiervan zijn er echter 7.000 die deze teelt als nevenbedrijf uitoefenen daar zij gemiddeld niet meer dan 18 are betelen; van de overigen zijn er 300, die hun bollen zelf exporteren.

De *beteelde oppervlakte* is zo ongeveer weer teruggekomen op het peil dat ze bij het einde van de vorige periode van hoogconjunctuur in de jaren twintig had bereikt; dit is voor een goed deel te danken aan de sterke uitbreiding van de bijgoedteelt, die in 1933 niet werd beperkt. Het areaal beteelt met de hoofdsorten is achtergebleven: vóór de sanering bedroeg dit ca. 8.000 ha en thans ca. 6.000 ha. De totale produktie, gemeten in stuks of kilogrammen, is door wijziging in de techniek en door het telen van meergevende variëteiten gestegen, hetgeen in de exportcijfers tot uitdrukking komt.

De bollen worden voor meer dan 95 pCt. uitgevoerd. Na 1900, vooral na 1920, is de *export snel toegenomen*; een hernieuwde stijging is na 1950 begonnen en is thans nog niet ten einde. Uit de cijfers van onderstaand staatje blijkt deze stijging duidelijk; ook de invloed van de beide wereldoorlogen en van de algemene waardedaling van het geld na 1950 is er uit te zien.

Export bloembollen

Jaar	Bruto gewicht in mln. kg	Statistiekwaarde of opbrengst in mln. glds.
1900	8,4	—
1910	17,2	—
1920	16,4	19,5
1925	31,2	44,8
1930	45,6	46,4
1935	44,1	21,6
1940	11,6	7,4
1945	13,7	28,0
1950	43,7	112,6
1955	58,7	177,4
1960	76,5	253,5

Bron: C.B.S.

De uitvoer had in 1960 plaats naar 115 landen, maar slechts een tiental daarvan zijn van wezenlijk grote betekenis voor het vak. De export naar de 105 overige landen bedroeg niet meer dan 7½ pCt. van het totaal. De uitvoer naar de Verenigde Staten is zeer belangrijk maar baart zorgen, daar hij eerder een neiging tot dalen dan tot stijgen vertoont.

Export 1960

Landen	in mln. kg	in mln. glds.
West-Duitsland	19,5	58,0
Groot-Brittannië	18,0	50,3
Verenigde Staten	13,6	47,6
Zweden	6,8	27,4
Frankrijk	4,5	18,2
Canada	1,8	5,7
Finland	1,7	7,4
België	1,7	4,8
Italië	1,6	6,8
Zwitserland	1,5	5,5
Overige landen	5,8	21,8

Bron: Produktschap voor Siergewassen.

Verscheidene importlanden hebben in de loop der jaren gepoogd de invoer van bloembollen te belemmeren,

meestal met het doel de eigen kwekerijen te beschermen. Dat desondanks de Nederlandse export zo belangrijk kon toenemen is voor een belangrijk deel te danken aan de leiders van het Produktschap, waarbij inzonderheid de voorzitter, *Dr. A. J. Verhage*, die overal op de bres staat waar moeilijkheden met buitenlandse instanties dreigen, moet worden genoemd.

Toekomst.

In de toepassingsmogelijkheid van de bloembol als grondstof voor een der mooiste voorjaarssnijbloemen, de bolbloem, die misschien binnen afzienbare tijd het gehele jaar door zal kunnen worden verkregen, ligt *de toekomst van het bloembollenbedrijf*. Een veelbelovende toekomst, want het gebruik van snijbloemen kan nog enorm toenemen. De arbeidersklasse verkeert na de laatste oorlog in een veel gunstiger economische positie; bij de mate van welstand, die deze klasse thans geniet, zal zij ongetwijfeld de aanschaffing van snijbloemen blijvend in haar patroon voor de inkomensbesteding kunnen opnemen.

Een toekomst dus, die er rooskleurig uit kan zien, maar dan moet het vak ook aan bepaalde voorwaarden kunnen voldoen. Met uitzondering van de hyacinten hebben de bloembollen namelijk geen natuurlijk monopolie meer: door de ontwikkeling van de agrarische techniek kunnen zij op vele plaatsen en in vele landen worden geteeld en het daar verkregen produkt behoeft voor het Nederlandse niet onder te doen. Het bloembollenbedrijf is er niet aan kunnen ontkomen, dat door de restrictie en de prijsvaststellingen buitenstaanders (hier: buitenlanders) tot de bedrijfstak zijn toegetreden en van de lusten van de geleide economie mee profiteren, niet alleen zonder in de lasten daarvan bij te dragen, maar ook vaak ten koste van de Nederlandse producenten. Enkele van de landen waar men nu bloembollen teelt vormen reeds een gevaar voor het bloembollenbedrijf.

Maar al hebben onze bloembollen dan geen natuurlijk monopolie meer, hun marktpositie is nog zeer sterk. Deze marktpositie steunt op kwaliteit, assortiment, dienstbetoon en redelijke prijs.

Kwaliteit. Nederlandse bloembollen hebben een wereld-

(I. M.)

Een zakenman vraagt...

Ik overweeg de aankoop van rentespaarbrieven omdat zij mij een uitgesteld inkomen opleveren. Zijn er nog andere factoren waarmee ik bij een eventuele aankoop rekening moet houden?

Een vertrouwde raadsman antwoordt...

Ziehier een van de vele vragen waarop onze deskundigen U het antwoord kunnen geven.

Raadpleeg voor Uw bank-, effecten- en assurantie zaken...

de Bary

Handel - Maatschappij H. Albert de Bary & Co. n.v. Deviezenbank
Herengracht 450 - Amsterdam-C. - Tel. 22 11 55 - Telex 12029

naam, die niet verloren mag gaan. De technische eigenschappen van het produkt moeten dan evenwel zodanig zijn, dat aan de eisen van consument en broeier met betrekking tot vorm en kleur van de bloem, broeibaarheid enz., zoveel mogelijk wordt voldaan, zodat een „zo volmaakt mogelijk” produkt wordt geleverd.

Assortiment. Een hechte pijler voor de marktpositie van de bloembollen, het veelzijdig assortiment, waarvoor de oude Haarlemse bloemisten reeds de grondslag hebben gelegd, wordt door het buitenland nog niet geëvenaard. Het is de taak van kwekerij en handel het assortiment waar mogelijk te verbeteren en te vernieuwen, zodat het een machtig concurrentiemiddel in de strijd tegen andere snijbloemen en tegen de buitenlandse bolbloemen kan blijven.

Dienstbetoon. Hierbij is vooral de voorlichting aan de kleine buitenlandse broeiers van betekenis. Door het regelmatig contact tussen exporteur en broeier kan de eerste, mits hij behalve handelaar ook deskundige op dit terrein is, de noodzakelijke voorlichting geven, zodat een prima eindprodukt (bolbloem) kan worden verkregen. De betekenis van deze voorlichting kan moeilijk worden overschat.

Ook de financiering van de kleine trekkersbedrijven,

die meestal bezwaarlijk hun behoefte aan kort vermogen elders kunnen dekken, is van grote betekenis voor de binding van de buitenlandse broeierij aan het Nederlandse produkt.

Redelijke prijs. De bollen moeten tegen redelijke prijs worden verkocht. Dit is een moeilijk punt. Er zijn hier zoals in elke andere bedrijfstak ondernemers, die naar hoge prijzen dringen; vaak investeren zij weinig en hun bedrijf is min of meer verouderd. Er zijn echter ook anderen, dikwijls jongeren, die van prijsverlaging een meer dan evenredig vergrote opbrengst verwachten. Het blijft een voortdurende strijd. In het bloembollenbedrijf is dit punt uitermate belangrijk, omdat voor de afzet van snijbloemen een elastische vraag mag worden verwacht. Bovendien stimuleren hoge prijzen de teelt in het buitenland, vooral nu deze in vele landen op gang is gekomen.

Het is de taak van de kwekerij en de exporterende handel voor kwaliteit, assortiment, dienstbetoon en een redelijke prijs te zorgen, uiteraard onder toezicht van en geholpen door het Produktschap; doet men dit naar behoren dan is er m.i. voor het bloembollenbedrijf nog een grote toekomst weggelegd.

Haarlem.

Dr. H. J. BUSÉ.

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

De samenstelling van het Hoogste Bestuursorgaan

Inleiding.

Wanneer in een grote industriële onderneming de collegiale bestuursvorm tot in de hoogste leiding wordt doorgevoerd, spreekt men gaarne van het „Hoogste Bestuursorgaan” (H.B.) als de drager van de constituerende bevoegdheid.

Onder de problemen die zich bij deze ontwikkeling voordoen, neemt de vraag, hoe de samenstelling van het H.B. dient te worden geregeld, een belangrijke plaats in. De verschillende oplossingen die hiervoor in praktijk en theorie worden gegeven, maken het mogelijk enige voorstellingen te doen over de verdere ontwikkelingen in de beleidsbepalingen.

Cyclische ontwikkeling.

Historisch gezien dankt de collegiale bestuursvorm in het bedrijfsleven zijn ontstaan aan de delegatiebereidheid en -bekwaamheid van de ondernemer. Zeker heeft de toenemende ingewikkeldheid van de samenleving stimulerend gewerkt, maar even zeker hebben de zich ontwikkelende delegatietechnieken deze ingewikkeldheid mede veroorzaakt. De „krachten van verbijzondering” vertonen zich zowel in de organisatie van de maatschappelijke voortbrenging als in het karakter en het niveau van de binnen het bedrijf te verrichten arbeid. Men kan deze ontwikkeling cyclisch noemen.

Aanvankelijk vond de delegatie van overzichtelijke en eenvoudige bevoegdheden plaats; in latere stadia strekte de delegatie zich uit tot de hoogste uitvoerende leiding. Noemt men deze vorm van delegatie de „verticale”, dan kan men ter onderscheiding spreken van „horizontale” delegatie, wanneer de ondernemer zijn constituerende bevoegdheid collegiaal gaat uitoefenen.

Anti-cyclische ontwikkeling.

Wanneer de krachten van verbijzondering de organisatiestructuur van het bedrijf bepalen, treedt automatisch een specialisatie op in de arbeid die nodig is om de functies te vervullen. Dientengevolge wordt het eenvoudiger aan de juiste man op de juiste plaats de uitvoerende bevoegdheid te delegeren. Bekwaamheden en bevoegdheden dekken elkaar dan gemakkelijker. Gelijktijdig treedt dan de tendens op, dat de bekwaamheden en interesse van de functionaris zich eenzijdig gaan richten op een bepaalde concrete bedrijfshandeling of op een samenstel van bepaalde concrete bedrijfshandelingen.

Indien opleiding en selectie van personeel zich uitsluitend richten op specialistische bekwaamheden, dan zal men wel de lagere functies behoorlijk kunnen bezetten, doch dan ontstaat een vacuüm in de hogere functies, waardoor voortgezette delegatie naar de top van de organisatie toe geremd of onmogelijk wordt.

Staart men zich blind op „promotability” van de functionaris binnen de door hem beklede functie, dan verzekert men wel de continuïteit binnen de lagere functies, doch ziet men deze bedreigd in de hogere. Tenzij topfunctionarissen van buiten het bedrijf worden aangetrokken, blokkeert de specialistische opleiding binnen het bedrijf de weg naar collegiale uitoefening van de constituerende bevoegdheid.

Deze anti-cyclische ontwikkeling kan slechts worden tegengegaan door in de opleidings-, selectie- en promotiepolitiek te streven naar verbreding van het gezichtsveld der functionarissen.

Collegiale leiding.

Bij een functionele geleiding van de bedrijfsstructuur

werken groepen van personen in onderling verband samen tot het vervullen van een of meer functies. Dergelijke bedrijfsorganen zullen onder meer in het leven worden geroepen om bepaalde artikelen aan de markt te brengen, waartoe in onderling verband handelingen moeten worden volbracht, die behoren tot de fabricage- zowel als tot de verkoopfunctie.

Wil in een dergelijk uitvoerend orgaan van een collegiale leiding sprake kunnen zijn, dan zal reeds in de samenstelling van de leiding daarvan met een eng specialisme gebroken moeten worden, zodat een behoorlijke *teamgeest* ontstaat. Het aankweken van deze teamgeest en vooral ook de selectie naar de bekwaamheid daartoe, is de voorwaarde voor het succesvol delegeren van bevoegdheden. Langs deze weg scheidt men ook de voorwaarde voor toepassing van de collegiale bestuursvorm in het H.B.

Beleidskeuze.

Het uitoefenen van de constituerende bevoegdheid betekent het doen van een keuze uit de alternatieve mogelijkheden, die het bedrijf ter beschikking staan. Deze keuze dient bepaald te zijn door het bedrijfsdoel, zodat een juiste interpretatie van het bedrijfsdoel noodzakelijk is. Strijdigheid tussen bedrijfspolitiek en bedrijfsdoel zal zowel interne als externe moeilijkheden scheppen. De statuten, waarin het bedrijfsdoel is vastgelegd, vormen immers de basis voor het maatschappelijk vertrouwen dat de onderneming nodig heeft.

Een juiste keuze is voortv. afhankelijk van de juiste en volledige interpretatie der alternatieve mogelijkheden. Voor collegiale beleidsbepalingen is dus nodig:

- a. gemeenschappelijke interpretatie van het bedrijfsdoel;
- b. gemeenschappelijke kennis van de alternatieve mogelijkheden;
- c. gemeenschappelijke interpretatie van de optimale keuzemogelijkheid.

Alternatieve mogelijkheden.

De mogelijkheden worden in de eerste plaats bepaald door de fysieke middelen die het bedrijf ten dienste staan: arbeid en kapitaal. Verder worden zij bepaald door externe omstandigheden, zoals de activiteiten van derden. Dit „ten dienste staan” mag niet alleen statisch worden geïnterpreteerd, want de beleidsbepaling zal, als gevolg van tijdsverloop bij de verwezenlijking en de behoefte aan armslag bij de uitvoerende leiding, voor langere perioden geldig moeten zijn. De invloed die de beleidsbepaling gedurende die periode op de mogelijkheden zal hebben, dient dus in de alternatieven verwerkt te zijn.

Bij doorgevoerde delegatie zal het H.B. de kwantitatieve informatie betreffende de alternatieven aan een of meer staforganen hebben opgedragen. Deze opdracht zal gedeeltelijk routinematig, gedeeltelijk spontaan worden verstrekt.

De alternatieve mogelijkheden die op het experimentele en sociale terrein liggen, zijn slechts zeer ten dele kwantitatief weer te geven. Voor zover het bedrijf op deze terreinen initiatieven ontplooit of wenst te ontplooiën, zullen bijzondere maatregelen worden genomen om op de hoogte van de alternatieve mogelijkheden te blijven.

Contact met het bedrijf.

Nu is aan een ver doorgevoerde delegatietechniek het risico verbonden dat de constituerende leiding het contact verliest met het bedrijf. Dit risico wordt aanzienlijk be-

perkt door de ontwikkeling op het gebied van de methoden van bedrijfssignalering. De elektronische data processing is niet slechts in staat enorme hoeveelheden cijfermateriaal uiterst snel te rangschikken naar bepaalde facetten van de bedrijfsactiviteit, doch ook om uit deze lawine van gegevens slechts die elementen te publiceren die van belang zijn voor de optimale beleidskeuze.

Ondanks het verloren gaan van persoonlijk contact tussen leiding en uitvoerende instanties, maken de modernste informatiesystemen het de leiding mogelijk meer inzicht in het bedrijfsgebeuren te krijgen dan ooit het geval is geweest. Hierbij dient niet te worden vergeten dat uiteindelijk niet de machine, maar de leiding bepaalt welke gegevens nodig zijn om te kunnen komen tot een juiste en volledige interpretatie van de cijfermatig weer te geven alternatieve mogelijkheden.

Niet-kwantitatieve informatie zal slechts doeltreffend zijn indien het persoonlijk contact tussen constituerende en uitvoerende leiding van de experimentele en sociale bedrijfsactiviteiten met een behoorlijke frequentie wordt onderhouden.

Leden van het Hoogste Bestuursorgaan.

De ontwikkeling van éénhoofdige naar meerhoofdige constituerende leiding is in de meeste bedrijven zodanig geweest, dat de „leider” behoefte gevoelde om, ter bewaring van het contact *met het bedrijf*, bepaalde functionarissen als informanten in het H.B. op te nemen. Behalve informatie verstrekten deze H.B.-leden ook adviezen aan de leider. De bruikbaarheid van de adviezen was groter naarmate deze meer getuigden van de teamgeest en brede visie. Bij objectieve advisering is de grens tussen de adviserende en de medebeslissende functie vaag en komt de beleidsbepaling collegiaal tot stand.

Effectieve deelname van de H.B.-leden aan de beleidsbepaling betekent dat hun activiteit *in de uitvoerende organen* geringer wordt. Door de verbeterde bedrijfssignaleringsmethoden werd de behoefte aan een persoonlijk contact tussen H.B. en bedrijf ook geringer. De vereenzelviging van H.B.-leden met bepaalde bedrijfsactiviteiten of -onderdelen werd steeds minder logisch en gewenst. Zo ontstond de figuur waarbij de *herkomst* van de H.B.-leden wel is aan te geven, maar geen functionele binding meer bestaat tussen een H.B.-lid en een bepaalde bedrijfsactiviteit. In dat geval is het een misvatting te spreken van een functioneel gelede organisatie van het H.B.

Deze misvatting blijkt, indien men bij ontstentenis of vertrek van een bepaald H.B.-lid van mening is dat in zijn opvolging moet worden voorzien door benoeming van een lid van *dezelfde herkomst*. Hiermede toont men dat men voorbij ziet aan de ontwikkeling in de collegiale bestuursvorm in het H.B. Deze misvatting blijkt ook, wanneer men zich verdiept in de vraag welke bedrijfsfuncties vertegenwoordigd dienen te zijn in het beleidbepalende orgaan. Aldaar dienen geen bedrijfsfuncties vertegenwoordigd te zijn. Teamgeest en ondernemersvisie zijn de elementen die tot een verdere ontwikkeling van de collegiale bestuursvorm op het hoogste niveau kunnen leiden.

Nut van de collegiale bestuursvorm.

Het streven naar de collegiale bestuursvorm vloeit rechtstreeks voort uit het streven naar continuïteit in bedrijf en bedrijfsactiviteit. Voorts werd het sterk bevorderd door de omvangrijke taak die, ondanks vergaande delegatie-

methoden, door de leiders van bedrijfsactiviteiten moet worden verzet. Deze omvang wordt mede bepaald door organische en personele krachten van verbijzondering, die zich op elk gebied van leidinggeven doen gevoelen. Tenslotte moet als belangrijke stimulans voor de collegiale bestuursvorm worden genoemd de verschuiving in het intermenselijke contact van disciplinaire naar collectieve methoden.

De genoemde argumenten gelden evenzeer voor de vorming van een collegiaal toporgaan, dat alle bevoegdheden behalve de beleidsvaststelling heeft gedelegeerd. De keuze uit de alternatieve mogelijkheden zal nimmer door de machine worden gedaan, doch blijft — hoe ver men de techniek van elektronische data processing, motivational research en wiskundige operations research ook zal ontwikkelen — in hoge mate een kwestie van ondernemersvisie. Immers, de maatschappelijke voortbrenging beweegt zich op het gebied der menselijke reacties, die — althans in de westerse samenleving — worden beïnvloed door de meest tegenstrijdige psychologische en mentale activiteiten. Bovendien worden de genoemde analyse-technieken ook door concurrerende ondernemingen ontwikkeld en toegepast en zal het resultaat daarvan in hoge mate van invloed zijn op de mogelijkheden die het eigen bedrijf in de naaste toekomst ten dienste staan.

Persoonlijke kennisname ter plaatse, waar zich buiten het bedrijf nieuwe ontwikkelingen in de verhoudingen van allerlei aard voordoen, zal noodzakelijk zijn, wil de ondernemersvisie niet verloren gaan. Persoonlijke contacten met de hoogste vertegenwoordigers van de onderneming worden door belangrijke instanties over de gehele wereld op prijs gesteld en vaak geëist.

Er bestaan geen tendenties die wijzen op een vermindere behoefte aan een meerhoofdige samenstelling van het Hoogste Bestuurscollege. Wel zijn er aanwijzingen dat bij een collegiale samenstelling van het H.B. de behoefte aan frequent contact tussen de leden voorwaarde is voor het behoud van de teamgeest en de eensgezindheid en dus voor de slagvaardigheid in de beleidsbepaling.

Samenvatting.

Er is reden om aan te nemen dat de collegiale bestuursvorm ook voor de beleidsbepaling meer en meer gewenst wordt. De mogelijkheid van collegiale beleidsbepaling hangt af van de beschikbaarheid van verschillende functionarissen die ondernemingszin bezitten. Naarmate doeltreffender bedrijfssignaleringsmethoden worden ontwikkeld, zal van de leden van het Hoogste Bestuurscollege minder specialistische kennis der bedrijfsonderdelen en meer kennis van en inzicht in het internationale bedrijfsleven worden gevraagd. De functionele geleiding schijnt afnemende perspectieven te openen voor de bekwaamheid en slagvaardigheid van het Hoogste Bestuurscollege.

Eindhoven.

P. W. DAS.

INGEZONDEN STUK

ONVERMINDERDE BEVOLKINGSGROEI

Dr. W. Drees Jr. te 's-Gravenhage schrijft ons:

Af en toe duikt de mening op dat onze bevolkingsgroei zal afnemen. Zo schrijft Mr. J. A. Freseman Gratama (in een overigens lezenswaardig artikel over optimaal grondgebruik) dat „het bevolkingscijfer tot consolidatie neigt”¹⁾.

¹⁾ „Grond genoeg” in „E.-S.B.” van 12 september 1962, blz. 878.

Als bron voor deze stelling wordt een artikel²⁾ in het Maandschrift van het C.B.S. genoemd. Dit artikel vermeldt echter een regelmatige groei. Naast mededelingen over het recente verleden (de geboorten gedurende 1956-1960 hebben de prognose met liefst 30.000 overtroffen) wordt een prognose gegeven tot 1981. De jaarlijkse groei wordt geraamd op 140.000 nu en 170.000 omstreeks 1981. Dit is een exponentiële groei met ca 1,2 pCt. per jaar.

Over de jaren na 1980 wordt door het C.B.S. gesteld: „Van meer belang dan het eindcijfer (in 2000, W.D.) is evenwel de lijn waarlangs de verdere groei zal verlopen. Op grond daarvan zal namelijk moeten blijken, in hoeverre na een voorlopig nog voortgaande toeneming van onze bevolking een geleidelijke stabilisatie valt te verwachten”. De algehele herziening van de bevolkingsprognose, waaraan in aansluiting aan de volkstelling wordt gewerkt, zal uitsluitel geven over de vraag of een afzwakking van de groei aannemelijk kan zijn. Voorshands is er geen enkel gegeven dat er op duidt. Zo was de toeneming het afgelopen jaar 165.000, dus 1,4 pCt. Dit jaar zal vermoedelijk niet achterblijven.

Al een eeuw is de groei constant; sinds 1870 schommelt het percentage tussen de 1,2 en 1,4 per jaar. Er is niets in de gewoonten van ons volk dat wijst op minder huwen of minder procreatie³⁾. Extrapolatie op basis van constante groei heeft decennia lang het beste resultaat opgeleverd. De 11,8 miljoen van medio 1962 worden — bij 1,3 pCt. groei per jaar — 15 miljoen eind 1980 en 20 miljoen in 2000.

Dit alles doet niets af aan het betoog van Mr. Freseman Gratama over snelle produktiestijging (en langzame toeneming van de vraag) in de landbouw over de noodzaak tot zorgvuldig overwegen van de bestemming van de grond.

²⁾ „Berekeningen omtrent de toekomstige loop van de Nederlandse bevolking”, juli 1961, blz. 659.

³⁾ Zo was bijv. het aantal levend geboren per 1.000 inwoners in 1961 nog iets hoger dan in 1938 (namelijk 21,2 resp. 20,5).

Naschrift van de redactie: Mr. J. A. Freseman Gratama heeft ons medegedeeld, dat hij bij een volgende gelegenheid gaarne op de opmerkingen van Dr. W. Drees Jr. zal terugkomen.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De geldmarkt ontwikkelt zich geheel volgens de reeds lang gekoesterde verwachtingen. De geldstroom naar de staat overtreft de rijksuitgaven, waardoor een steeds stijgend bedrag aan liquiditeiten in de kas van de centrale overheid voorlopig wordt stil gelegd. De banken zijn, althans waren, hiertegen op drieërlei wijzen gewapend, nl. een ruime kas, een bezit aan schatkistpapier, dat in september en oktober vervalt en zodanige buitenlandse uitzettingen, dat deze in de moeilijke weken vrij komen en zo nodig kunnen worden teruggetrokken. Voor zover de cijfers van de goud- en deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank hierover uitsluitel kunnen verschaffen schijnt de laatste methode nog niet te zijn gebruikt.

Tijdens de ultimo werkten de belastingbetalingen en de uitzetting van de bankpapiercirculatie in dezelfde richting.

Een verkrapping van de markt is hier het gevolg van geweest, hetgeen tot uiting kwam in een, nog beperkt, opnemen van rekening courankrediet bij De Nederlandsche Bank en een stijging van de callgeldrente. De door de commissie uit de banken vastgestelde rente is 25 september van 1 tot 1½ pCt. verhoogd. De markt betaalde in de afgelopen week in feite een hierboven uitgaand percentage.

Kapitaalmarkt.

Banken zien het klaarblijkelijk meer en meer als haar taak de voorlichting aan het publiek op zo groot mogelijke schaal te verzorgen. Hoeveel beursoverzichten deze en andere financiële instellingen, doorgaans wekelijks, verspreiden is nimmer geteld, doch zal wel de honderdduizend

te boven gaan. Naast deze overzichten bijvereen sommige banken zich concrete cijfers betreffende het beursgebeuren wereldkundig te maken, daarbij een nuttige aanvulling gevende op de van officiële zijde gepubliceerde gegevens.

Ter illustratie geeft ik enkele voorbeelden. De Rotterdamsche Bank verschaft ons per kwartaal het rendement van aandelen. Dit is ook elke twee weken te vinden bij de Amsterdamsche Bank, die echter gewogen gemiddelden berekent. Mees en Zoonen publiceert sedert enige tijd een indexcijfer van de koersen der aandelen van levensverzekeringmaatschappijen, gegevens die in de A.N.P. - C.B.S. index niet zijn vervat. De Amsterdamsche Bank heeft kort geleden een begin gemaakt met de publikatie „Kerngetallen van Nederlandse effecten”. Hierin worden naast

P. DE GRUYTER EN ZOON N.V.

's-Hertogenbosch

vraagt voor haar Directie-Secretariaat, een

JONG JURIST of ECONOOM

Hij zal belast worden met problemen in verband met de Middenstandswetgeving en de Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie; voorts zal hij een deel van de Secretariaat-werkzaamheden zelfstandig moeten kunnen behartigen.

Ervaring in het bedrijfsleven strekt tot aanbeveling.

Brieven met uitvoerige inlichtingen, liefst voorzien van een recente pasfoto, kunnen worden toegezonden aan het Hoofd van de Afdeling Personeelszaken van voorgenoemde N.V., Orthenstraat 14, 's-Hertogenbosch.

DE GRUYTER

Orthenstraat 14

's-Hertogenbosch

de traditionele maatstaf voor de beoordeling van een koers, nl. het geschatte rendement, dat dividend en koers tot elkaar in relatie brengt, ook in de laatste jaren meer op de voorgrond komende criteria als cashflow en netto winst in procenten van het aandelenkapitaal berekend. Hiermede heeft de A.B. haar cijfermatige beurspublicaties afgerond. Belangstellenden in obligaties beschikken nu over een wekelijkse publicatie der rendementen en een uitgifte betreffende theoretische koersen bij verschillende rentevoeten. Voor de aandelen verschaft de „Kaleidoscoop

voor de Belegger” een vloed van op basis der door de ondernemingen openbaar gemaakte cijfers berekende gegevens.

De zich langzaam vormende betere basis betekent nog niet dat de ontwikkeling ter beurse zelf duidelijker wordt. Dat de Nederlandse effectenmarkt zich somber toonde kan nog geheel aan de invloed van Wallstreet worden toegeschreven, doch waarom men aldaar zo pessimistisch is, met een belangrijke koersdaling als gevolg, valt moeilijk te doorgronden.

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

**f 100.000.000.— 4½ pCt. 30-jarige Obligaties 1962
(Derde lening)**

Grootte der stukken: nominaal f 1000.— en f 500.—.

Na de toewijzing kunnen desgewenst, in de plaats van obligaties, schuldregisterinschrijvingen, groot tenminste nominaal f 100.000.—, worden verkregen.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op

MAANDAG 8 OKTOBER 1962

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 100 pCt.

bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

Rotterdamsche Bank N.V.

De Twentsche Bank N.V.

Amsterdamsche Bank N.V.

Incasso-Bank N.V.

Lippmann, Rosenthal & Co.

R. Mees & Zonen

Nationale Handelsbank N.V.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

H. Oyens & Zonen N.V.

Pierson, Heldring & Pierson

Hope & Co.

alsmede **ten kantore der Vennootschap**

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 27 september 1962.

Dooreenleverbaarheid met de obligaties van de bij de prospectussen d.d. 17 mei en 29 augustus 1962 geëmitteerde 4½ pCt. obligatieleningen 1962 I en II zal worden aangevraagd.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 27 september 1962.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	21 sept. 1962	28 sept. 1962
Algemeen	410	431 — 316	341	327
Intern. concerns	566	594 — 420	452	429
Industrie	366	396 — 302	331	319
Scheepvaart	184	186 — 134	139	136
Banken	253	270 — 221	247	241
Handel enz.	160	171 — 132	144	140

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 146,80	f. 139,50
Philips G.B.	f. 246,10	f. 147	f. 137,50
Unilever	f. 189,70	f. 135,90	f. 128,80
Robeco	f. 252,50	f. 205	f. 199
Hoogovens, n.r.c.	776	547	520 ^{1/4}
A.K.U.	404 ^{3/4}	368	356 ^{3/4}
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	1.070	709	675
Zwanenberg-Organon	1.024	900	870
Interunie	f. 228	f. 180	f. 175
Amsterd. Bank	396	386	380

New York.

Dow Jones Industrials	731	592	579
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	4,12	4,28	4,31
Aand.: internationales a)	2,83 b)		
lokales a)	3,55 b)		
Disconto driemaands schatkist- papier	1 ^{1/4}	1 ^{1/8}	1 ^{1/8}

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

b) 19 december.

C. D. JONGMAN.

Adverteer in „E.-S.B.“

D. HUDIG & CO

Ao. 1825

MAKELAARS IN ASSURANTIËN

ROTTERDAM

Telefoon (010) 13 08 00
Telex 2 11 03

Wijnhaven 23
Postbus 518

VAN DER HOOP, OFFERS & ZOON

Ao. 1807

BANKIERS

ROTTERDAM

Telefoon 11 46 20
Telex 2 21 99

Westersingel 88
Postbus 502

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

CENTRALE DIRECTIE DER PTT

Bij de Hoofddirectie Financiële en Economische Zaken
kunnen worden geplaatst

JONGE ECONOMEN

die na een opleiding zullen worden tewerkgesteld in functies
op het terrein van de administratieve automatisering, or-
ganisatie en efficiency, budgettering, marktonderzoek e.a.

Er bestaat zowel behoefte aan medewerkers die zich aan-
getrokken gevoelen tot het wetenschappelijk voorbereidende
werk als aan anderen die kunnen worden belast met werk-
zaamheden in het vlak van de praktische uitvoering.

Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt.

Sollicitaties te richten aan de hoofddirecteur Financiële en
Economische Zaken - Centrale Directie der PTT, Kortenaer-
kade 12 te 's-Gravenhage.

N.V. ELECTROLOGICA

Fabriek van Elektronische Reken- en
Administratie-machines

(dochtermaatschappij van de N.V. Levensverzekeringmaatschappij
NILLMIJ) biedt wiskundig geïnteresseerde

ACCOUNTANTS

(N.I.V.A. of V.A.G.A.)

carrière-mogelijkheden op het zich snel ontwikkelende terrein van
automatisering van administraties. Sollicitaties worden ingewacht
voor de functies

a. ORGANISATIE-ADVISEUR

In deze functie gaat men contacten onderhouden met cliënten en
krijgt men de verantwoordelijkheid voor het onderzoek naar de
meest doeltreffende wijze van automatisering van de admini-
stratie met behulp van elektronische rekenmachines.

b. CHEF SYSTEEM-ANALISTEN

Deze functionaris zal leiding geven aan een groep administratief
geschoold personeel, welke tot taak heeft de verdere analyse van
bij de cliënt verzamelde gegevens, om te komen tot een gedocu-
menteerd automatiseringsadvies. Hij werkt op collegiaal niveau
ten nauwste samen met de organisatie-adviseur. Leeftijd voor
beide functies tot 40 jaar. Gelegenheid zal worden gegeven tot
een gedegen bestudering van de door de vennootschap geprodu-
ceerde apparatuur en haar toepassingen.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met inlich-
tingen over leeftijd, opleiding en praktijk en vergezeld van een
recente pasfoto vóór 15 oktober a.s. aan de **Nederlandsche
Stichting voor Psychotechniek**, Wittevrouwenkade 6, Utrecht,
onder nummer E.S.B. 213577 met vermelding a of b.

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

Hoofdkantoor, Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322

Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

**...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering**

FRIESLAND

Friesland nieuw industrieel centrum

Holland zit potdicht!
expansie!

Holland puitt uit haar randstad
Vestigingen in de randstad praktisch onmogelijk!

een voorbeeld van geslaagde industrialisatie

De Randstad Holland overbevolkt - Decentralisatie geboden - Ruimte gezocht: drie kreten waarop Friesland het juiste antwoord vermag te geven. Kom naar het dichtbij en gastvrije Noorden als vestigingsplaats voor uw nieuwe onderneming. Daar is ruimte te kust en te keur voor nieuwe bedrijven en kunt u putten uit een ruim arbeidsreservoir.

Ook al vestigden zich sinds 1959 reeds meer dan 100 nieuwe ondernemingen in de provincie Fries-

land, u vindt hier toch nog voldoende jong en enthousiast personeel met een degelijke, algemene en technische opleiding.

Elke gezonde onderneming, hetzij industrie, hetzij één daarmee verwant bedrijf, zal in Friesland gemakkelijk ruimte en mensen naar behoefte vinden.

De ondernemer die vooruit kijkt, kijkt naar Friesland.

Dit zijn de 11 kernen: Bergum - Dokkum - Drachten - Harlingen - Heerenveen - Kootstertille (gem. Achtkarspelen) - Leeuwarden - Lemmer - Oosterwolde - Sneek - Wollega.

in

op

Friesland kunt u bouwen

Inlichtingen: de Industrialisatie-raad der Friese Kernen, Sophialaan 1, Leeuwarden, tel. (05100) 28144-28145.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN
„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

waar u heengaat ...

de **minifon** gaat met u mee!

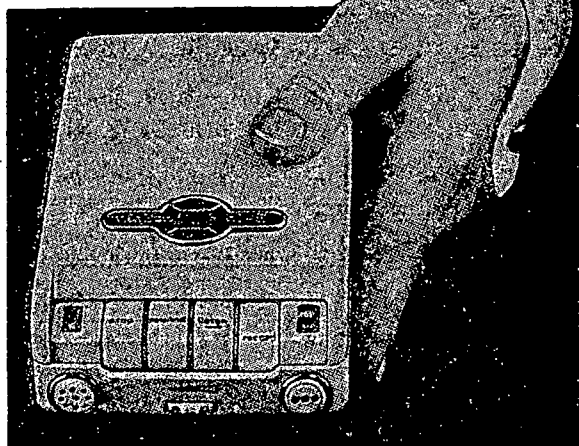
*minifon, de handige
zakdicteermachine
van 8 ons,
die - dank zij werking
op batterijen,
autoaccu of lichtnet -
overal paraat is.*

thans in 3 modellen:

Attaché voor dictaat
onderweg of op kantoor;

Speciaal voor ononder-
broken opname tot 5 uur.

Hifi ook voor perfecte
muziekopname
(tot 12.000 Hz.);

Veenman kantoormachines n.v.

Vraag prospectus
en vermeld a.u.b. het
model waarin u belang
stelt.

ROTTERDAM, Goudsesingel 108, tel. (010) 12 0196 - AMSTERDAM, Keizersgracht 480, tel. (020) 33 898 - HENGELO, Enschedesestraat 39, tel. (05400) 8565